

BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİ HUKUK DAİRELERİNİN 2016-2022 YILLARINDAKİ ETKİNLİĞİNİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

*Analysis and Evaluation of the Effectiveness of the Civil Divisions
of the Courts of Appeal for the Years 2016-2022*

Tolga AKKAYA*

Filiz TEPECİK**

Gökçe VAROL KARAOSMANOĞLU***

Onur TABAK****

Özet

Türk hukukunda adli yargı kolunda ilk derece hukuk mahkemesi kararlarının maddi ve hukuki yönden denetiminin sağlanması amacıyla 20 Temmuz 2016 tarihinden itibaren bölge adliye mahkemeleri göreve başlamıştır. Bu makale Anadolu Üniversitesinde yürütülen ve kabul edilen “Türk Medeni Yargılama Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi Bağlamında Bölge Adliye Mahkemelerinin ve Yargıtay’ın Etkinliğinin Değerlendirilmesi Projesi”nde elde edilen bulguların paylaşılması, değerlendirilmesi ve tartışılması amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada 2016-2022 yılları arasında bölge adliye mahkemesi hukuk dairelerinin iş yükü, ortalama görülme süreleri, elden çıkarma süreleri, hâkim sayıları, temizleme oranları incelenmiştir. Bölge adliye mahkemelerinin çeşitli verileri yıllara göre incelenerek, aralarında ilişki ortaya konulmuştur. Bu kapsamda bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinin iş yükleri, yargılama süreleri, gelen işlerin temizlenme oranları yıllara göre tespit edilmiş, önceki yıllarla karşılaştırılmış ve bu oranlarda yıllar içinde meydana gelen değişim gösterilmiştir. Ayrıca Avrupa Komisyonu, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) tarafından yayınlanmış raporlardan yararlanılarak diğer seçilmiş ülke sistemlerindeki istinaf mahkemelerinin etkinliğine ilişkin verilerle karşılaştırma yapılmıştır. Böylece bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinin performansı istatistiksel verilerden yola çıkılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde tespit edilen sorunların çözümüne dair öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölge adliye mahkemelerinin etkinliği, Ortalama görülme süresi, Elden çıkarma süresi, Temizleme oranı, Mahkemelerin iş yükü, Hâkim başına dosya sayısı.

➤ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➤ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 13.09.2024*

➤ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 16.10.2024*

* Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku ABD, takkaya@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6821-2841>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Mâli Hukuk ABD, ftepecik@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1858-7423>.

*** Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku ABD, gokcevarol@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9073-9292>.

**** Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usûl ve İcra İflâs Hukuku ABD, onurtabak@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9050-6552>.

Abstract

On July 20, 2016, the regional courts of appeal in Turkish law began their operations. Their purpose is to conduct material and legal reviews of decisions made by the first-instance civil courts within the judicial jurisdiction. This article has been prepared to share, evaluate, and discuss the findings of the “Project on the Evaluation of the Effectiveness of the Courts of Appeal and the Court of Cassation in the Context of the New Legal Remedies System in Turkish Civil Procedure Law,” which was conducted and accepted by Anadolu University. This study analyzes the workload, average durations, disposal times, number of judges, and clearance rates of the civil chambers of the regional courts of appeal from 2016 to 2022. The data from these regional courts of appeal are analyzed for each year, and the relationship between them is revealed. Within this context, the workloads of the civil chambers of the regional courts of justice, the duration of the proceedings, and the clearance rates of incoming works have been determined by year, compared to previous years, and the change over the years has been shown. Furthermore, reports published by the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) have been utilized to compare the data on the effectiveness of courts of appeal in other selected country systems. Thus, the performance of the civil chambers of the regional courts of appeal has been analyzed and evaluated based on statistical data. The study’s conclusion section presents suggestions for the solution of the problems identified.

Keywords: Efficiency of court of appeals, Average court duration, Disposition time, Clearance rate, Workload in courts, Number of files per judge

GİRİŞ

Türk hukukunda adli yargı koluna istinaf kanun yolunun getirilmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri tartışılmış, 1930’lu yıllardan bu yana istinaf sisteminin kabul edilmesine yönelik tasarılar hazırlanmış, ancak uzunca süre bu hedef gerçekleştirilememiştir. Nihayet 2004 yılında eski (mülga) 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda (HUMK) değişiklik yapılarak¹ istinaf, kanun yolları arasına katılmıştır. Ancak aynı tarihte bölge adliye mahkemelerinin kurulması ve faaliyete başlaması mümkün olmadığı için, adli yargı kolundaki hukuk yargılamalarında istinaf kanun yoluna ilişkin hükümlerin yürürlüğü fiilen ertelenmiştir. Kanunda değişiklik yapılmasından 12 yıl gibi uzun bir süre geçmesinden sonra, nihayet 2016 yılında bölge adliye mahkemeleri kurulmuş ve 20 Temmuz 2016 tarihinde 7 bölgede faaliyete başlamıştır. Bu tarihten sonra ilk derece mahkemesi kararlarına karşı istinaf yolu açılmış ve doğrudan temyize başvuru olanağı kaldırılmıştır. Kısa süre içinde bölge adliye mahkemesi (BAM) sayısı kademeli olarak artırılmış ve 2023 yılı itibarıyla 17’ye yükseltilmiştir.

İstinafın Türk hukukunda kabul edilmesinin temel sebepleri; adli yargı kolunda görülen dava ve işlerde daha adil bir yargılama yapılmasını, hukuk mahkemelerinin kararlarının maddi ve hukuki yönden denetleyerek daha kaliteli yargı kararları verilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan eski kanun yolu modelinde ilk derece hukuk mahkemesi kararlarına karşı doğrudan temyize başvurulması nedeniyle, asli görevi ve işlevi ülkede hukuk birliğini sağlamak olan Yargıtay’ın iş yükünün altından kalkamaması ve içtihat birliğini sağlama görevini yerine getirmekte büyük zorluklarla

¹ RG, T. 07.10.2004, S. 25606.

karşı karşıya kalması da istinaf kanun yoluna duyulan ihtiyacı daha belirgin hale getirmiştir.² İstinafla hukuk devleti ilkesinin daha etkin gerçekleştirilmesi, daha doğru ve adil kararlar verilmesi, kişilerin ve toplumun adalete olan inancının korunması hedeflenmiştir. BAM'lar kurulmadan önce ve bu mahkemelerin faaliyete geçmesinden sonraki dönemde istinafın yargının işleyişine sağlayacağı katkılar kadar ortaya çıkardığı olumsuzluklar da tartışılmıştır. Bu bağlamda ilk derece mahkemesi dışında temyiz denetiminden önce başka bir derece mahkemesinin yargılama sürecine katılmasının yargılama sürelerini uzatacağı konusunda öngörüler ve eleştiriler dile getirilmiştir. Ayrıca BAM'ların aynı veya benzer konularda verecekleri kesin kararlar nedeniyle ülkede hukuk birliğinin sağlanmasının da zorlaşacağı ifade edilmiştir.³

Bu makale Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen ve kabul edilen SBA-2023-57 numaralı "Türk Medeni Yargılama Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi Bağlamında Bölge Adliye Mahkemelerinin ve Yargıtay'ın Etkinliğinin Değerlendirilmesi Projesi"nde elde edilen bulguların paylaşılması, değerlendirilmesi ve tartışılması amacıyla hazırlanmıştır. Makalenin kapsamı, istatistiksel veriler doğrultusunda BAM hukuk dairelerinin 2016-2022 yılları arasındaki performansının değerlendirilmesi ile sınırlıdır. Bununla birlikte makalenin yayıma hazırlandığı dönemde 2023 yılı Adalet İstatistikleri de yayınlandığından ilgili yerlerde 2023 yılı verileri de değerlendirilmiştir.

Çalışmada medeni yargılama hukuku alanında 2016 yılından bu yana görev yapan BAM'lar bağlamında mahkeme sayıları, hâkim sayıları, iş yükü, gelen işlerin temizlenme oranları ve benzeri veriler toplanmış, bu verilerden hareketle yeni kanun yolu sisteminde kanun koyucunun amaçlarını gerçekleştirme noktasında BAM'ların durumu sayısal verilerden hareketle analiz edilmiş; tespit edilen sorunlarla ilgili çözümler önerilmiştir. Belirtmek gerekir ki adli yargı sisteminin her derecesinde etkin bir yargılamanın yapılabilmesi için alınması gereken birçok önlem bulunmakla birlikte, bu çalışmada BAM'larla sınırlı olarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Aşağıdaki haritada 2022 yılında faaliyette bulunan BAM'lar ve bunların yargı çevreleri görülmektedir. 10.06.2022 tarihli ve 31862 sayılı Resmî Gazete ile Denizli, Malatya ve Tekirdağ BAM kurulmuş ancak bu BAM'lar 2022 yılında faaliyete geçmemiştir.⁴ Bu nedenle mezkûr BAM'lar aşağıdaki haritada yer almamaktadır.

² Tolga Akkaya, *Medeni Usul Hukukunda İstinaf* (1. Bası, Yetkin Yayınevi 2009) 38 vd.

³ İstinafın leh ve aleyhindeki görüşler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kâmil Yıldırım, *Hukuk Devletinin Gereği: İstinaf* (1. Bası, Nesil Matbaacılık 2000) 122 vd.; Muhammet Özkes, *100 Soruda Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz* (3. Baskı, Yetkin Yayınları 2016) 46 vd.

⁴ Nitekim bu hususta bkz. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, "2022 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu" (Şubat 2023) 71-72. <<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/19042023114739Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>> Erişim Tarihi 25.12.2023. Denizli ile Tekirdağ BAM'ın yargı çevresi 04.07.2024 tarihli ve 32592 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 03.07.2024 tarihli ve 1269 sayılı HSK kararı ile belirlenmiştir. Buna göre Denizli BAM'ın yargı çevresi, Denizli, Muğla ve Uşak; Tekirdağ BAM'ın yargı çevresi Tekirdağ, Kırkla-

"Bölge Adliye Mahkemeleri Merkezleri Haritası"

Kaynak: Hâkimler ve Savcılar Kurulu Resmî İnternet Sayfası⁵

I. YÖNTEM

Araştırma kapsamında öncelikle Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan adli istatistiklerdeki ve adalet istatistiklerindeki BAM'lara ilişkin veriler toplanmıştır. Bu istatistiklerde araştırmamızda incelediğimiz tüm veriler bulunmadığından, ayrıca BAM'lar tarafından yıllık olarak hazırlanan faaliyet raporlarından yararlanılmıştır. İstatistiklerde ve faaliyet raporlarında yer almayan veriler için Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, bölge adliye mahkemeleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile yazışma yapılarak ihtiyaç duyulan diğer veriler talep edilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki veri kaynaklarına erişim sağlanmıştır⁶:

reli, Edirne ve Çanakkale illerinin mülki sınırlarıdır. Mezkûr BAM'ların iş bölümü de 04.07.2024 tarihli ve 894 sayılı HSK kararı ile belirlenmiştir. Denizli ve Tekirdağ BAM, 02.09.2024 tarihi itibarıyla faaliyete geçmiştir.

⁵ <<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/070420221407bam-merkezleri-haritasipdf.pdf>> Erişim Tarihi 25.12.2023.

⁶ Belirtmek gerekir ki Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2022 yılı revizyon politikası ile 2022 yılında hizmete özel olan "Adli İstatistikler" ile resmi istatistik programı çerçevesinde hazırlanan "Adalet İstatistikleri"ni birleştirmiş ve "Adalet İstatistikleri 2022" olarak tek yayın hazırlamıştır. Ayrıca mezkûr yayında veriler 2015 yılı dahil olmak üzere geriye yönelik güncellenmiştir. 2022 yılı revizyon politikası için bkz. 'Adalet İstatistikleri 2022 Revizyon Politikası' <<https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-2022-revizyon-politikasi28032023105051>> Erişim Tarihi 22.10.2023. Ayrıca bkz. 31.12.2021 tarihli ve 31706 (5. Mükerrer) sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Türkiye İstatistik Kurumu, Resmî İstatistik Programı 2022-2026. Bu kapsamda bu çalışmada 2015-2022 yılı için veriler çoğunlukla mezkûr yayından alınmıştır. Ayrıca Adli İstatistik yayınlarında da geriye yönelik veriler söz konusu olduğundan, Adli İstatistikler'den veri alınacağı zaman o yıla ait en güncel veri hangi yılın Adli İstatistik yayınında bulunuyorsa o yayından veri alınmaya çalışılmıştır.

- Adalet İstatistikleri 2009-2023
- Adli İstatistikler 2009-2021
- Bölge Adliye Mahkemeleri (2016-2022) Faaliyet Raporları

Bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay hukuk dairelerinin karar türlerine ilişkin sayısal verileri elde etmek için Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğüne yazılarak Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) BAM'ın karar türlerine ilişkin düzenlemelerine uygun olarak verdiği karar türlerinin sayıları da talep edilmiştir. BAM'ların ilgili karar türlerinin verdiği toplam karar sayısı içindeki oranının belirlenmesi, BAM'lara öğretilen ve uygulamada yöneltilen eleştirilerin haklı olup olmadığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü hem genel olarak BAM'ların iş yükünü hem de bölge bazında mahkemelerin iş yükünü gösteren tabloları iletmiştir. Ancak BAM'ların karar türleri konusundaki talebimize verilen yanıtta, karar türleri konusunda veri toplanırken kullanılan sınıflandırma, HMK'nın istinafa ilişkin karar türlerine uygun olmadığı için araştırmada kullanılamamıştır. Bu nedenle BAM'ların karar türlerine ilişkin sınıflandırma, BAM faaliyet raporları esas alınarak yapılmıştır. Yargıtay'ın iş yükü ve karar türlerine ilişkin olarak gönderilen veriler ise HMK'ya uygun olarak toplanmış olduğundan, araştırmada bu verilerden de yararlanılmıştır.

BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim sayılarına ilişkin veriler Hâkimler ve Savcılar Kurulundan alınmıştır. BAM'ların performansının değerlendirilmesinde mahkemelerin iş yükü, hâkim başına dosya sayısı, ortalama görülme süreleri, temizleme oranları, devreden dosyaların elden çıkarılma süreleri, mahkemelerin kanun yolu incelemesi sonunda verdikleri karar türleri gibi veriler yıllara göre derlenmiş, tablo ve grafik haline getirilerek verilerin birbirleriyle olan ilişkileri karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur. Bu amaçla BAM'daki hukuk dairelerinin; yıllara göre hâkim sayısı, hâkim başına iş yükü (dosya sayısı), genel olarak iş yükü (dosya sayısı), BAM'lara göre iş yükü (dosya sayısı), ortalama görülme süreleri, dairelerin gelen işleri temizleme oranı, dairelerin bir sonraki yıla devreden iş sayısı, dairelerin devreden dosyaları elden çıkarma süresi, inceleme sonunda verilen karar türleri incelenmiştir.

Ayrıca Avrupa Komisyonu, Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ) tarafından yayınlanmış ve Türkiye'deki BAM'lar hakkında veriler içeren raporlardan da yararlanılarak diğer seçilmiş ülke sistemlerindeki mahkemelerin etkinliğine ilişkin verilerle karşılaştırma yapılmıştır. CEPEJ'in paylaştığı olduğu dinamik veri tabanından⁷ niceliksel veriler (versiyon 2022.01)⁸ çalışmada kullanılmıştır. Böylece

⁷ 'Dynamic Database of European Judicial Systems' <<https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-stat>> Erişim Tarihi: 02.02.2024. Bu çalışmada sunulan bilgiler ve görüşler yazarlara ait olup, CEPEJ'in resmi görüşünü yansıtmamaktadır. Bu çalışmada CEPEJ kullanılan veri kaynaklarından yalnızca bir tanesidir ve CEPEJ bu çalışmadaki analizlerin, görüşlerin ve/veya sonuçların doğruluğunu garanti etmez. Ne CEPEJ ne de CEPEJ adına hareket eden herhangi bir kişi, burada yer alan bilgilerin herhangi bir şekilde kullanılmasından sorumlu tutulur.

⁸ 'Quantitative Data EN by CEPEJ' <<https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/Quantitative-DataEN/Tables>> Erişim Tarihi: 02.02.2024.

karşılaştırmalı bir bakış açısıyla da performans değerlendirmesi yapma imkânı elde edilmiştir. Ancak CEPEJ verileri karşılaştırmaya tabi birçok farklı hukuk sisteminin mevcut olması ve farklı hukuk sistemlerinde ortak verilerin toplanmasındaki zorluklardan kaynaklı olarak daha genel düzeyde olduğundan, karşılaştırma CEPEJ raporlarında yer alan verilerle sınırlı olarak yapılmıştır.

Elde edilen veriler çalışmada olduğu gibi kullanılmamış, farklı veri kaynaklarından toplanarak, derlenerek ve birbirleriyle olan ilişkileri tablo ve grafiklerle ortaya konularak incelenmiştir.

II. BULGULAR VE ANALİZLER

A. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Ortalama Görülme ve Elden Çıkarma Süreleri

1. Ortalama Görülme Süreleri

Mahkemelerin etkinliğinin ölçülebilmesi için birkaç değişken önerilebilir. Bunlardan ilki, davanın görülme süresini içeren bilgiler üzerinden oluşturulan ortalama görülme süresidir.⁹ Adalet Bakanlığı Adalet İstatistiklerine göre¹⁰, ortalama görülme süresi (gün), “*adli birimlerin mevcut çalışma hızı ışığında bir birime gelen dosyanın sonuçlanabilmesi/karara bağlanması için gerekli olan ortalama süre*”yi göstermektedir. Bu süre mahkemelerde dosyanın mahkemeye gelişi ile mahkeme tarafından karara bağlanarak çıkışı arasında geçen zaman olarak (pek çok dava söz konusu olduğu için ortalama olarak) hesaplanmaktadır.

Ortalama görülme süresi, gerçek yargılama sürelerini göstermeyip sadece ilgili mahkemelerde yıllar içinde sürelerle ilişkin değişimi göstermektedir ve yargılamaların süresi hakkında genel bir fikir vermektedir. Ayrıca hukuk mahkemelerinde çok farklı türde dava ve iş görüldüğünden ve bunların kapsamı, zorluğu, taraf sayısı gibi birçok farklı özelliği olduğundan, her davada somut olarak gerçekleşen gerçek görülme süresi farklı olabilir. Başka bir deyişle, somut dava ve işlerde ilgili yargılama derecesine ilişkin süre ortalama görülme süresinin altında olabileceği gibi üstünde de olabilir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) 2000-2023 yılları arasında ilk derece hukuk mahkemeleri, BAM ve Yargıtay hukuk dairelerindeki ortalama görülme süreleri gösterilmiştir. Tablo ilk derece mahkemelerinde ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nda en uzun ortalama süreye 2020 yılında ulaşıldığını göstermektedir. BAM Hukuk Daireleri’nde ise 2021’deki düşüş sayılmazsa daimî bir artış olduğunu görülmektedir.

⁹ Ortalama Görülme Süresi Hesaplama Formülü: $((2 * (\text{Geçen yıldan devir dosya sayısı}) + \text{Yıl içinde açılan dosya sayısı} + \text{Bozularak gelen dosya sayısı}) - \text{Karara bağlanan dosya sayısı}) / (\text{Yıl içinde açılan dosya sayısı} + \text{Bozularak gelen dosya sayısı} + \text{Karara Bağlanan dosya sayısı}) * 365$.

¹⁰ Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adalet İstatistikleri 2022* (Mart 2023) XXXI. Mezkûr yayın çalışmada Adalet İstatistikleri 2022 olarak ifade edilecektir.

Tablo 1: Yıllara Göre İlk Derece Hukuk Mahkemeleri, Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri, Yargıtay Hukuk Daireleri ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Ortalama Görülme Süresi (Gün)¹¹

Ortalama Görülme Süresi (Gün)				
	İlk Derece Hukuk Mahkemeleri	BAM Hukuk Daireleri	Yargıtay Hukuk Daireleri	Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
2000*	177		48	15
2001*	174		59	21
2002	174		67	38
2003**	177		56	1
2004	177		67	6
2005	184		75	9
2006	191		82	5
2007	202		93	5
2008	209		115	17
2009	203		139	28
2010	209		159	35
2011	214		160	56
2012	232		131	87
2013	213		117	166
2014	207		122	397
2015	222		167	344
2016	252	44	290	357
2017	288	79	457	460
2018	288	176	454	789
2019	285	255	346	859
2020	331	366	259	910
2021	255	296	164	449
2022	246	311	173	230
2023	251	368	203	162

* 2000 ve 2001 yayınında ortalama görülme süresinin hesaplanma formülü verilmiştir. Yalnızca şöyle bir açıklama yapılmıştır: “Ortalama görülme süresi (Gün). (Aidiyeti nedeniyle ilgili daireye gönderme kararı verilen dosya sayısı hesaba katılmamıştır.)”.

** 2012 yılı öncesinde ortalama görülme süresi hesaplanırken “ilgili daire kararları bu hesaba dahil edilmemişken 2013 yılı yayınında bu gruptaki kararlarda dahil edilmek suretiyle 2003-2013 yılları ortalama görülme süreleri yeniden hesaplanmıştır.”.

¹¹ 2015-2022 arasında ilk derece mahkemeleri ve BAM verileri için Adalet İstatistikleri 2022, 11; Yargıtay HGK ve HD verileri için Adalet İstatistikleri 2022, 48; 2023 yılı verileri için Adalet İstatistikleri 2023, 11, 49. 2015 yılı öncesinde veriler Adli İstatistik yayınlarından alınmıştır. Her yıl yayınlanan Adli İstatistik yayınlarında, önceki yıllara ilişkin de ortalama görülme süresine yer verilmiş ise önceki yılın Adli İstatistik dosyasındaki veri değil, yakın tarihli Adli İstatistik verisi esas alınmıştır.

Grafik 1’de, BAM hukuk dairelerinin ortalama görülme sürelerindeki artışlar dikkate alınarak çizilmiştir. Faaliyete geçmesinden itibaren BAM hukuk dairelerindeki ortalama yargılama süreleri artmıştır. Tablo 1 ve Grafik 1 birlikte değerlendirildiğinde görülebileceği gibi, 2016 yılında 44 gün ile başlayan ortalama görülme süresi, 2017 yılında 35 daha eklenerek 79 güne, 2018 yılında 97 gün eklenerek 176 güne çıkmıştır. Ortalama görülme süresi 2020 yılında 111 gün artarak, 366 güne, diğer bir ifade ile bir yılın üzerine çıkmıştır. Daha sonra ortalama görülme süresinde bir miktar azalma olsa da 2022 yılı verisine göre, ortalama görülme süresi 300 günün üzerindedir.

Grafik 1: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Ortalama Görülme Süresi Artışı (Gün)

BAM hukuk daireleri 44 gün gibi çok kısa bir ortalama süre ile başlangıç yapmasına rağmen, kısa süre içinde ve hızlı bir artış göstermiştir.

BAM ve Yargıtay hukuk dairelerinin ortalama görülme süreleri birlikte değerlendirildiğinde, BAM’ların faaliyete geçtiği 2016 yılında, mahkemelerin yılın ikinci yarısında göreve başlamış olması, başlangıçta iş yükünün az olması ve önceki yıldan (yıllardan) devreden dosyalar olmaması sebebiyle ortalama görülme süresinin bir süreliğine de olsa kısa kaldığı; ancak ilk derece mahkemelerinin nihai kararlarına karşı bu tarihten itibaren temyiz yolunun kapatılması ve iş yükünün artması nedeniyle, sonraki yıllarda BAM hukuk dairelerindeki ortalama yargılama süresinin hızlı bir şekilde arttığı gözlemlenmiştir.

Kanun yolu mahkemelerindeki gerçek yargılama süresinin makul sürenin üzerinde olması, birçok olayda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Anayasamız uyarınca adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmış hatta bu durumu tespit eden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları verilmiştir. Uzun süren yargılamalarda yargılama süresinin yarısından fazlasının kanun yolu incelemesinde geçmesi, makul sürede yargılanma hakkının ihlali olarak kabul edilmiştir.¹² Bu

¹² Bkz. Abdullah Çelik, *Adil Yargılanma Hakkı Rehberi* (1. Bası, Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014) 107-108. Makul sürenin hesaplanmasında kanun yolunda geçen süre de dikkate alınır. Bkz. Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı* (2. Bası, Beta 2005) 378; Hakan Pekcantez, ‘Medeni Yargıda Adil Yargılanma’ (1997) (2) İzmir Barosu Dergisi 35, 42.

nedenle kanun koyucunun, önlem almakla yükümlü adalet otoritelerinin ve üst mahkemelerin kanun yolu incelemeleri bakımından en çok dikkat etmeleri ve özen göstermeleri gereken hususlardan biri, kanun yolu incelemesinin makul süre içinde, sürüncemede kalmadan ve tekrar kanun yolu incelemesine yol açmayacak şekilde sonuçlandırılmasını sağlamaktır.

Makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yönelik yapısal sorunlar olduğu gerek AİHM kararı¹³ gerekse Anayasa Mahkemesi kararı¹⁴ ile tespit edilmiş ve bu ihlal iddialarına yönelik başvuru yapılacak etkili bir yolun düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. 25.07.2023 tarihli ve 2023/18536 başvuru numaralı kararda¹⁵ ise Anayasa Mahkemesi, makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiası sebebiyle etkili bir yolun düzenlenmesi gerektiğine yönelik pilot kararının (2021/58970 başvuru numaralı kararı) gereğinin yerine getirilmediğini, 6384 sayılı Kanun'a eklenen Geçici Madde 2 ile yalnızca belirli tarihteki derdest başvurular bakımından düzenleme yapıldığını belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, pilot kararı doğrultusunda daimî bir başvuru yolu ihdas edildikten sonra bu başvuruların incelenebileceği, aksi durumun bireysel başvurunun ikincilliği ilkesine aykırılık oluşturacağı ve pilot kararın anlam ve önemini ortadan kaldıracağını belirtmiştir. Bu doğrultuda yapılan başvuruların incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir nedenin kalmadığını ifade etmiş ve incelenen başvuru hakkında başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi nedeniyle düşmesine karar vermiştir.

2. İlk Derece Hukuk Mahkemeleri ve Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Dairelerinde Toplam Ortalama Görülme Süresi

Uygulamada mahkemelerin hataları sebebiyle dosyalar birçok kez kanun yolu görmekte ve bu durum da yargılamaları sürüncemede bırakmaktadır. Örneğin, iş yargılamasıyla ilgili somut bir ihlal kararında, dava dosyasının üç kez temyiz görüldüğü ve kanunda öngörülen iki aylık temyiz inceleme süresinin aşılmış olması nedeniyle ihlal kararı verildiği görülebilmektedir.¹⁶

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi, yapısal sorunların ve organizasyon eksikliklerinin yol açtığı gecikmeler nedeniyle makul sürenin aşılmasını devletin gerekli önlemleri alma yükümlülüğü sebebiyle hak ihlali olarak değerlendirmektedir.¹⁷

¹³ 20.03.2012 tarihli ve 24240/07 başvuru numaralı AİHM kararı.

¹⁴ 22.07.2022 tarihli ve 31900 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 05.07.2022 tarihli ve 2021/58970 başvuru numaralı Anayasa Mahkemesi pilot kararı.

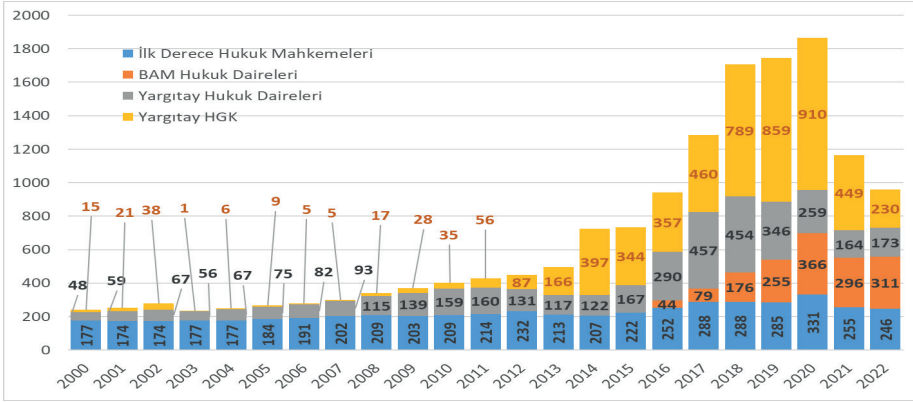
¹⁵ RG, 10.10.2023, S. 32335.

¹⁶ AİHM'in Türkiye hakkında kanun yolu incelemesinde sürenin uzunluğu sebebiyle verdiği ihlal kararları için bkz. Sezin Aktepe Artık, *Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı* (1. Bası, Seçkin Yayınları 2014) 277 vd.

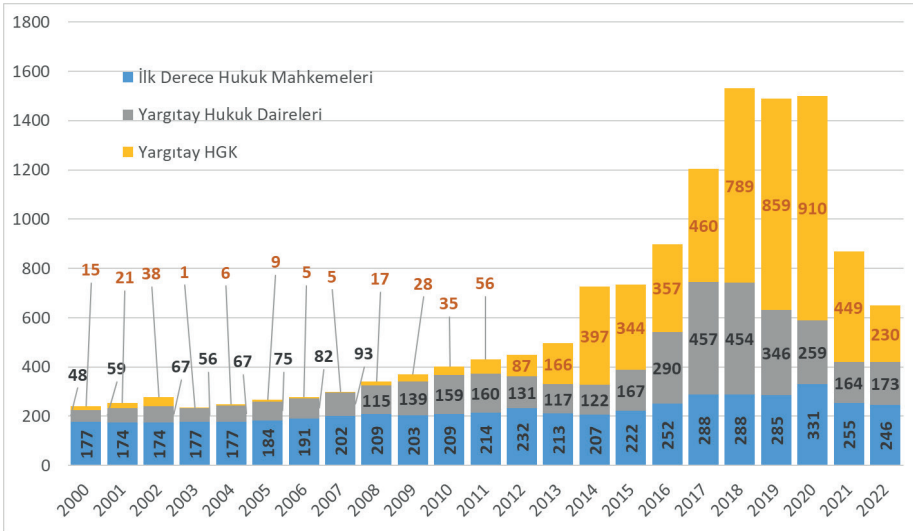
¹⁷ Çelik (n 12) 90.

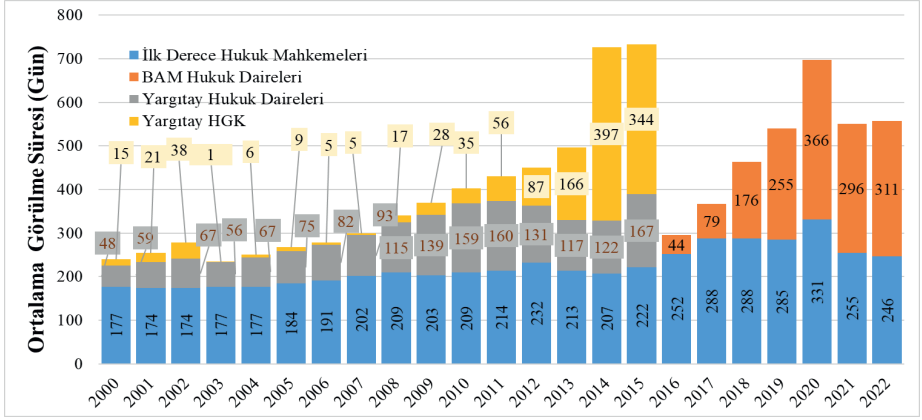
Aşağıda verilen Grafik 2, yıllara göre ilk derece hukuk mahkemeleri, BAM hukuk daireleri, Yargıtay hukuk daireleri ve Yargıtay HGK ortalama görülme süreleri (gün) toplamını bir arada göstermektedir. Grafik 3 ve 4 ise farazi (varsayımsal) iki durumu değerlendirmek için oluşturulmuştur. Grafik 3'te BAM'ın olmadığı bir ortamda hali hazırdaki verilerle yargılamanın olası süresi, Grafik 4'te ise Yargıtay hukuk daireleri ve Yargıtay HGK ortalama görülme süresi olmaksızın, yani yargılamanın istinaf incelemesiyle sona erdiği bir durumda olası ortalama görülme süresi gösterilmektedir.

Grafik 2: Yıllara Göre İlk Derece Hukuk Mahkemeleri, BAM Hukuk Daireleri, Yargıtay Hukuk Daireleri ve Yargıtay HGK Ortalama Görülme Süreleri (Gün) Toplamı

Grafik 3: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Ortalama Görülme Süresi Olmaksızın Diğer Derecelerdeki Ortalama Görülme Süresi (Gün)

Grafik 4: Yıllara Göre Yargıtay Hukuk Daireleri ve Hukuk Genel Kurulu Ortalama Görülme Süresi Olmaksızın Diğer Derecelerdeki Ortalama Görülme Süresi (Gün)

Grafiklere göre, 2016 yılında BAM'lar faaliyete geçmemiş olsaydı dahi Yargıtay'da biriken dosyalar nedeniyle temyiz incelemesine ayrılan ortalama görülme süresi en iyi ihtimalle aynı kalacak, ancak büyük olasılıkla daha da uzayacaktı. Grafik 2'de 2016 yılında BAM'ların faaliyete geçmesi ile Yargıtay'a gelen dosya sayısı düşmesine rağmen 2018 yılında Yargıtay'da hukuk dairelerinde ortalama görülme süresinin 400 günü, HGK'da ise 750 günü aştığı görülmektedir. İlk derece mahkemelerinden dava akışı sürüyor olsaydı artış hızının çok daha yüksek olacağını tahmin etmek mümkündür.

BAM'lar 2017 yılından itibaren artan oranda Yargıtay'a gidecek olan dosya yükünü devraldığından, Yargıtay'daki ortalama görülme süresi azalırken, BAM hukuk dairelerinde ortalama görülme süresi ise hızla artmıştır. BAM'lardaki ortalama görülme süresi, 2019 yılı itibarıyla Yargıtay hukuk dairelerindeki ortalama görülme süresini aşmıştır. Başka bir deyişle, yeni kanun yolu sisteminde kanun yolunda geçen süre yönünden, Yargıtay hukuk dairelerinin yerini BAM hukuk daireleri almış gözükmektedir. 2020-2022 yıllarında dava süresinin yarısından fazlasının istinaf kanun yolu incelemesinde geçtiği görülebildiğinden makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili sorunların devam ettiğini belirtmek gerekir. BAM'ın istinaf incelemesi sonucunda verdiği kararların sınırlı bir bölümü açısından temyiz kanun yolu da açık olduğundan temyizde geçecek ortalama görülme süresi de dikkate alındığında makul süre yargılanma sorunu devam etmektedir.

Malvarlığına ilişkin dava ve işlerde, ilk derece hukuk mahkemeleri ve BAM'larda görülen dosyaların çok büyük bir bölümü kesinlik sınırının (HMK m. 362/1/a; Ek Madde 1/1) artması nedeniyle temyiz görmemektedir. Bu nedenle ilk derece mahkemeleri ve BAM'ların ortalama görülme süreleri dikkate alınır, BAM'ların göreve başladığı ilk dönemde genel yargılama sürelerini olumsuz etkilemediği, ancak sonraki yıllarda BAM'ların iş yükünün hızla artması ve yığılma sebebiyle dosyaların

ortalama görülme süresinin de hızla yükseldiği görülmektedir. BAM'ların sayısının artırılması ve yargı çevrelerinin küçültülmesi, daire sayısının artırılması ve bununla birlikte hâkim sayılarındaki artışla hâkim başına düşen iş sayısının azalabileceği ve ortalama görülme süresinin daha da kısılacağı söylenebilir.¹⁸

3. Elden Çıkarma Süreleri

Mahkemelerin etkinliğinin ölçülebilmesi için kullanılan bir diğer değişken, devreden dosyaların elden çıkarılma süreleridir. Bu başlık altındaki tablo ve grafiklerde; ilk derece hukuk mahkemeleri, BAM hukuk daireleri, Yargıtay hukuk daireleri ile Yargıtay HGK'da görülen dava ve işlerde “devreden dosyaları elden çıkarma süresi ortalamaları” kullanılmıştır.

Adalet İstatistiklerine göre, devreden dosyaların elden çıkarılma süresi, referans yıl boyunca karara bağlanan dosyaların sayısını ve referans yılın sonunda henüz karara çıkmamış (devreden) dosyaların sayısını karşılaştırır. Bu oran, mahkemelerin referans yıl içerisinde gelen dosyaları ne kadar sürede karara bağladığını ölçmektedir. Bu gösterge, yargı sisteminin dosya akışını nasıl yönettiğine dair daha fazla bilgi sağlamaktadır.¹⁹

Elden çıkarma süresine ilişkin veriler Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından 2022 yılından itibaren ve geçmiş döneme ilişkin olarak 2015 yılına kadar yayınlanmıştır. Bu nedenle aşağıdaki tablo ve grafikte 2015-2023 yıllarına ilişkin elden çıkarılma süreleri gösterilmiştir.

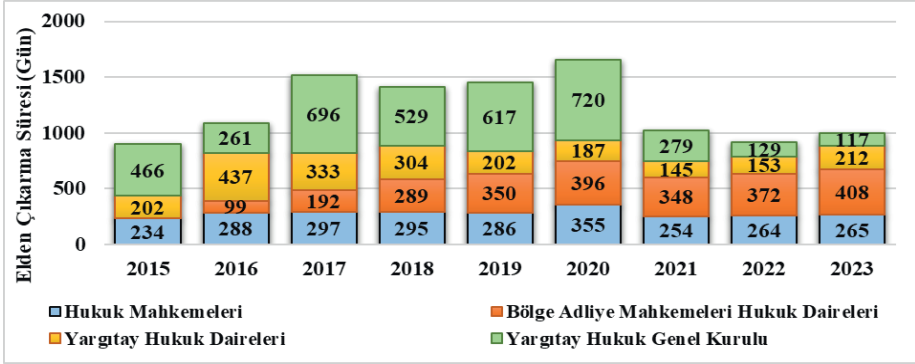
Tablo 2: Yıllara Göre (2015-2022) İlk Derece Hukuk Mahkemeleri, BAM Hukuk Daireleri, Yargıtay Hukuk Daireleri ve Yargıtay HGK Devreden Dosyaların Elden Çıkarılma Süreleri (Gün)²⁰

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hukuk Mahkemeleri	234	288	297	295	286	355	254	264	265
Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri	-	99	192	289	350	396	348	372	408
Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Daireleri	203	435	335	305	205	191	146	153	211
Yargıtay Hukuk Daireleri	202	437	333	304	202	187	145	153	212
Yargıtay Hukuk Genel Kurulu	466	261	696	529	617	720	279	129	117

¹⁸ Bkz. Grafik 15.

¹⁹ Devreden Dosya Oranı: Referans yılı içinde karara bağlanan dosya sayısı / Referans yılın sonunda devreden dosya sayısını ifade etmektedir. Bkz. Adalet İstatistikleri 2022, XXVI.

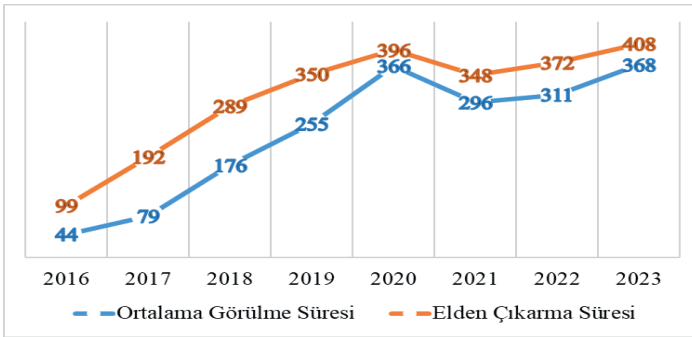
²⁰ Adalet İstatistikleri 2022, 12, 48; Adalet İstatistikleri 2023, 12, 49.

Grafik 5: Yıllara Göre İlk Derece Hukuk Mahkemeleri, BAM Hukuk Daireleri, Yargıtay Hukuk Daireleri ve Yargıtay HGK Elden Çıkarma Süresi (Gün)

Tablo 2 ve Grafik 5'e göre, elden çıkarılma süresi, BAM hukuk dairelerinde 2016-2022 yılları arasında genel olarak artış eğilimi göstermiştir. 2020 yılı verisine göre, bu yıl için elden çıkarılma süresi 396 gün ile BAM'ların faaliyette olduğu dönemler içindeki en yüksek süre olarak gerçekleşmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında 2020 yılında Covid-19 salgınının yargı sistemi üzerinde yarattığı olumsuzlukların etkili olduğu söylenebilir.²¹ Zira 2020 yılında yargı hizmetlerinin sürdürülmesinde duraklamalar ve aksamalar olmuştur.²² 2021 ve 2022 yıllarında elden çıkarılma süresinde bir miktar kısalma olmuş ise de BAM hukuk daireleri için elden çıkarılma süresi 350-400 gün arasındadır.

Grafik 6'da yıllara göre BAM hukuk daireleri ortalama görülme süresi ve devreden dosyaların elden çıkarılma süresi (Gün) karşılaştırılmıştır.

Grafik 6: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Ortalama Görülme Süresi ve Devreden Dosyaların Elden Çıkartılma Süresi (Gün)

²¹ Sağlık Bakanlığı'na göre, Koronavirüs Hastalığı (Covid-19), ilk olarak Çin'in Wuhan Eyaleti'nde Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüsdür. Bkz. 'Covid-19 Nedir?' <<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>> Erişim Tarihi 20.09.2023.

²² CEPEJ raporunda da benzer tespitler ortaya konulmuştur. Bkz. Council of Europe, *European Judicial Systems CEPEJ Evaluation Report*, Part 1 (2022) 157, Grafik 5.24 <<https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>> Erişim Tarihi 20.08.2023.

Belirtmek gerekir ki BAM hukuk daireleri için elden çıkarma süreleri yukarıdaki başlık altında açıklanan ortalama görülme sürelerinden daha uzundur. BAM hukuk dairelerinde referans yıllardaki elden çıkarma süreleri ortalama görülme sürelerinden çok daha fazladır.²³ Kanımızca bu durumun sebebi, BAM hukuk daireleri önünde birikmiş olan dosya sayısının ve buna bağlı olarak devreden dosyaların karara bağlanan dosyalara oranla fazla olmasıdır. Birikmiş ve devreden dosya sayısı ne kadar fazla ise elden çıkarma süresi de buna paralel olarak daha uzundur.

BAM hukuk dairelerindeki elden çıkarma sürelerinin uzun olması ve yıllar içinde artış göstermesi, politika yapıcılar bakımından ve adalet bürokrasisi yönünden ciddi bir ikaz olarak değerlendirilmelidir. Elden çıkarma süresindeki ciddi ve sürekli artış, ilgili mahkeme önünde çok fazla iş birikmesi olduğunu, mahkemelerin biriken bu işleri yönetemediğini ve hem referans yılda hem de takip eden yıllarda gerçek görülme sürelerinin çok daha uzun olacağını göstermektedir.

BAM'ların önünde sürekli ve aşırı derecede bir iş yığılması olduğu söylenebilir. Elden çıkarma süresi 2021 yılında bir önceki yıla göre bir miktar azalmışsa da 2022 yılında bir önceki yıla göre tekrar artmıştır. Nitekim 2023 yılında süreler uzamış; ortalama görülme süresi 368 güne, elden çıkarma süresi ise 408 güne çıkmıştır. BAM hukuk dairelerinde elden çıkarma sürelerinin 2016-2020 yılları arasında dört yıllık bir periyotla sürekli artmış olması, bu mahkemelerde 2020 yılı ve devamındaki dönemde incelenerek kapatılan dosyalardaki “gerçek görülme süresinin” daha uzun olduğuna ve 2023 ve 2024 yıllarında gerçek görülme süresinin istatistiklerde yer alan ortalama görülme veya elden çıkarma süresi gibi varsayımsal sürelerden daha uzun olacağına gösterge teşkil edebilir.

B. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Temizleme Oranları

Mahkemelerin performansını değerlendirmede yararlanılabilecek bir başka veri, mahkemenin referans yılda gelen dava ve işlerdeki temizleme oranıdır. Adalet İstatistikleri, yıl içindeki iş yükünün artış ve azalışını izlemek için “temizleme oranı”nı takip etmektedir. Temizleme oranı, adli birimde yıl içinde karara bağlanan dosyaların, yıl içinde yeni gelen dosyalara oranını gösterir. Yıl içinde çıkan dosyalar mahkemelerde sonuçlandırılan, karara bağlanan ve başka birime aktarılarak çıkarılan dosyaları ifade eder. Yıl içinde karara bağlanan dosyalar içinde referans yılda açılıp yine aynı yıl içinde çıkan dosyalar ile geçmiş yıllarda açılmış ancak referans yılda sonuçlanmış dosyalar olabilir.²⁴

Temizleme oranının %100 olması, ilgili mahkemenin yıl içinde gelen dosya sayısı kadar dosya temizlediğini göstermektedir. Bu durum mahkemenin gelen dosyalar ile baş edebildiğini, genel olarak dosyalarda bir yığılma meydana gelmediğini

²³ Karşılaştırma için bkz. Grafik 6.

²⁴ Hesaplama formülü: (Referans yılı içinde karara bağlanan dosyalar / Referans yılı içinde gelen (yıl içinde açılan + bozularak gelen) dosyalar)*100. Bkz. Adalet İstatistikleri 2022, XXXIII.

göstermektedir. Temizleme oranının 100'ün altında olması, ilgili mahkemenin yıl içinde gelen dosya sayısından daha az sayıda dosya temizlediğini göstermektedir. Temizleme oranının 100'ün üstünde olması, bu mahkemelerin yıl içinde gelen dosya sayısı kadar dosya temizlediğini ve devreden dosyalardan da bir kısmını temizlediğini göstermektedir.

Tablo 3'te 2015-2023 yılları arasında ilk derece hukuk mahkemeleri, BAM hukuk daireleri, Yargıtay hukuk daireleri, Yargıtay HGK tarafından incelenen dava ve işlerde temizleme oranları gösterilmiştir.

Tablo 3: Adalet Sistemi Evrelerine İlişkin Temizleme Oranı, %, 2015-2023²⁵

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Hukuk Mahkemeleri	96.0	89.5	97.2	98.0	99.5	93.7	100.4	94.2	95.8
Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri	-	-	66.4	70.5	76.6	92.3	86.3	84.8	90.1
Yargıtay Hukuk Daireleri	88.1	69.0	143.1	158.3	167.6	129.7	107.6	108.3	120.2
Yargıtay Hukuk Genel Kurulu	74.3	136.4	63.7	182.2	165.5	142.8	172.0	151.4	97.0
Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Daireleri	88.0	69.4	142.1	158.4	167.6	129.7	108.0	108.7	97.2

Tabloya göre BAM hukuk dairelerinin temizleme oranı 2017-2022 yılları arasında %100 olmamıştır. En yüksek temizleme oranı 2020 yılında %92,3 oranıyla gerçekleşmiştir. BAM'ların 2021-2022 yıllarında da ancak %85 civarında, 2022-23'de de %90 temizleme oranına ulaşabildiği görülmektedir.

BAM'lardaki temizleme oranının düşük olması ile mahkemelerin iş yükü ve elden çıkarma süreleri arasında yakın ilişki olup iş yükü, hem temizleme oranını hem de elden çıkarma sürelerini etkilemektedir. BAM'ların iş yükünün mahkeme ve hâkim sayısına nazaran fazla olması, temizleme oranının düşük düzeyde kalmasına ve bu sebeple de elden çıkarma sürelerinin uzamasına yol açmıştır. Bu konuda aşağıda ilgili başlıklar altında tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır.²⁶

C. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemelerinin İstinaf İncelemesi Sonucunda Verdiği Karar Türleri ve Performansa Etkisi

1. Genel Olarak

Bölge adliye mahkemeleri incelemelerini dosya üzerinden yaparak karar verebilecekleri gibi duruşma açarak da karar verebilir. HMK uyarınca duruşma yapılmadan dosya üzerinden karar verilebilecek haller HMK m. 352 ve 353'te düzen-

²⁵ Adalet İstatistikleri 2022, 11, 47; Adalet İstatistikleri 2023, 11,48.

²⁶ Bkz. Başlık II, D, 5 ve II, D, 7.

lenmiştir. HMK m. 352 ön incelemeyi düzenlemektedir, bu maddeye göre BAM ön incelemesini dosya üzerinden yaparak karar verir. HMK m. 353 ise hem ilk derece mahkemesi kararının kaldırılarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi gereken halleri hem de davanın esasına ilişkin olarak dosya üzerinden karar verilmesi gereken halleri düzenlemektedir.

İnceleme aşaması sonunda ise BAM, istinaf başvurusunu haklı bulmazsa başvurunun esastan reddine karar verir (HMK m. 353-354); istinaf başvurusu haklı ise ilk derece mahkemesi kararını kaldırarak davanın esası hakkında kendisi karar verebileceği gibi (HMK m. 353/1/b/2-3), Kanun'da sayılan hallerden biri gerçekleşmişse ilk derece kararını kaldırarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verir (HMK m. 353/1/1/1-6).

BAM'ın istinaf incelemesi sonucunda gerekmediği halde dosyanın yeniden inceleme yapılmak üzere ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermesi, öğretide ve uygulamada haklı eleştirilere konu olmaktadır.²⁷ Zira BAM hukuk daireleri, ilk derece mahkemeleri gibi davanın esası hakkında tahkikat yaparak davanın esası hakkında bizzat karar verme görev ve yetkisine sahiptir. BAM'ın görev ve yetkisini ihlal ederek her tür tahkikat eksikliğini tamamlamak üzere dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermesi, Kanunun amacına ve açık hükümlerine aykırılık teşkil etmektedir.

Bu sebeple BAM'ların istinaf incelemesi sonucunda verdikleri karar türlerine ilişkin sayısal verilerin tespit edilerek ortaya konulması, daha çok hangi şekilde ve türde karar verdiklerinin tespiti bakımından önemlidir.

BAM'ların karar türlerine ilişkin sayısal verilere, yayımlanmış olan BAM'ların yıllık faaliyet raporlarından erişilebilmektedir. Bu çalışmada karar türlerine ilişkin sayısal veriler, BAM'ların yıllık faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Ancak faaliyet raporlarındaki tablolarda, istinaf incelemesi sonunda verilen karar türlerinin HMK hükümlerine uygun olarak ve yeterince detaylı şekilde toplanmadığı, sınıflandırılmadığı ve sağlıklı bir şekilde raporlaştırılmadığı görülmüştür. BAM karar türleri, yararlandığımız faaliyet raporlarında, Tablo 4'te verilen başlıklarda toplanmıştır.²⁸ Söz konusu veriler HMK'nın öngördüğü karar türlerine tamamen uyumlu şekilde toplanmamış olmakla birlikte, BAM'ların daha çok hangi şekilde inceleme yaptığı ve ne tür kararlar verdiği konusunda fikir vermektedir.

²⁷ Muhammet Özkes ve Nilüfer Boran Güneysu, *Deliller ve Hüküm Eksikliği Yönünden İstinaf İncelemesi ve Kararı* (1. Bası, On İki Levha Yayınları 2021) 1 vd.; Tolga Akkaya, 'İstinaf İncelemesi Sonunda İlk Derece Kararının Kaldırılması ve Dosyanın İlk Derece Mahkemesine Gönderilmesi' iç MİHBİR *Türk Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçular Birliği 15. Toplantı 6-7 Ekim 2017/Antalya* (Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2018) 154 vd.

²⁸ BAM faaliyet raporlarında kararlarının niteliğine göre dağılım tablosu esas alınmıştır. Faaliyet raporlarındaki tabloda yer almayan sayılar bu çalışmadaki tablo ve grafiklere de dahil edilmemiştir. 2022 yılına kadar BAM'ların tamamına yakınında karar türleri Tablo 4'te belirtilen şekilde toplanmıştır. Ancak Van BAM karar türlerini sekiz başlık altında toplamıştır.

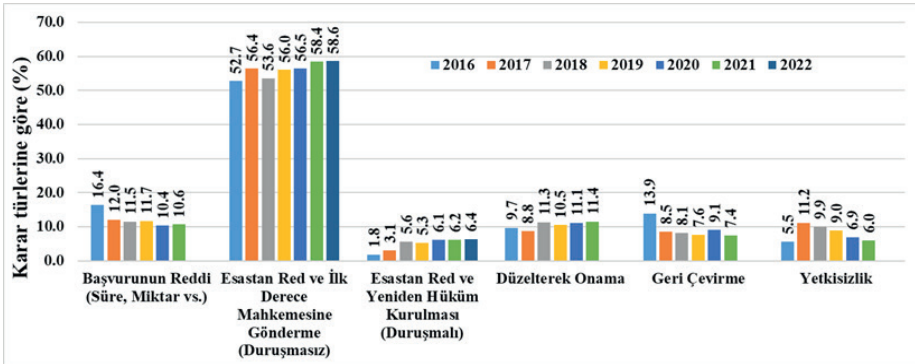
Tablo 4: BAM Faaliyet Raporlarında Hukuk Dairelerinin Karar Türleri

Başvurunun Reddi (Süre, Miktar vs.)	Esastan Red ve İlk Derece Mahkemesine Gönderme (Duruşmasız)	Esastan Red ve Yeniden Hüküm kurulması (Duruşmalı)	Düzelterek Onama	Geri Çevirme	Yetkisizlik
-------------------------------------	---	--	------------------	--------------	-------------

2. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Karar Türlerinin Dağılımı

BAM'lar tarafından yayınlanan yıllık faaliyet raporlarındaki verilere göre, BAM'lar tarafından verilen karar türlerinin yıllara göre dağılımı ve değişimi aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

BAM'ların 2016-2022 yılları arasında verdiği karar türleri incelendiğinde, çok yüksek oranda duruşmasız (dosya üzerinden) karar verdiği görülmektedir. 2022 yılında faaliyet raporlarında karar sınıflandırılması değiştirildiği için grafikte duruşmalı ve duruşmasız dışındaki sütunlarda veri yer almamıştır; 2022 yılına ilişkin karar türleri ise aşağıda ayrıca incelenmiştir.

Grafik 7: BAM Faaliyet Raporlarına Göre 2016-2021 Yılları BAM Karar Türleri (%)

Grafik 7'deki verilere göre, BAM'ların duruşmasız karar verme oranında 2020 yılından sonra artış olduğu gözlenmektedir. BAM'ların esastan ret ve ilk derece mahkemesine gönderme kararını içeren duruşmasız kararlarının oranı, %52,7 ile en düşük oranda 2016 yılında gerçekleşmiş, 2020 yılından itibaren bu karar türünün oranında artış yaşanmıştır. Buna göre "duruşmasız olarak verilen başvurunun esastan reddi ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi" kararlarının toplam BAM kararları içindeki oranı 2020 yılında %56,5; 2021 yılında %58,4; 2022 yılında ise %58,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

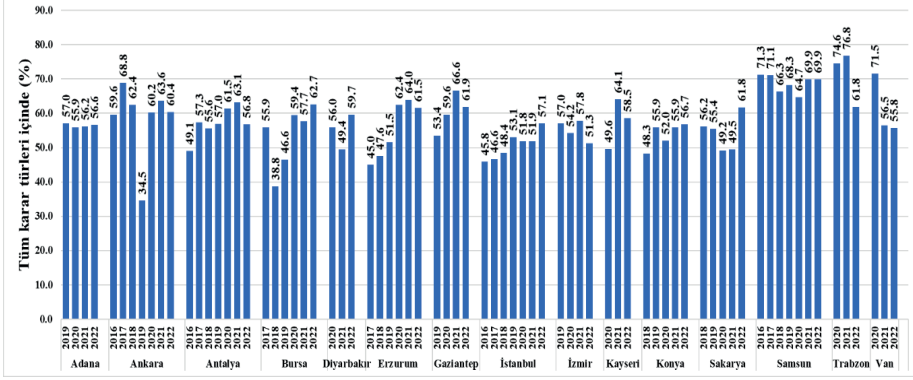
3. Yıllara ve Bölge Adliye Mahkemelerine Göre Duruşmasız ve Duruşmalı Karar Verilen Dosyaların Oranları

HMK'ya göre, BAM'lar usule ve esasa ilişkin olarak dosya üzerinden duruşma açmadan karar verebileceği gibi (HMK m. 353), incelemenin duruşmalı olarak

yapılmasına da karar verebilir. HMK m. 353'te düzenlenen ve dosya üzerinden karar verilebilecek haller dışında duruşmalı inceleme yapılması gerekir (HMK m. 356/1). İlk derece mahkemesindeki tahkikat eksikliklerinin BAM'da tamamlanması gereken durumlarda da duruşma yapılması öngörülmüştür. Kanun'daki düzenleme uyarınca, BAM'ların istinaf incelemesine konu dosyalarda genellikle dosya üzerinden karar verilebileceği ifade edilebilir. Bu bilgilerin ışığında BAM kararlarının duruşmalı veya duruşmasız verilmiş olması, BAM'ların kararlarını değerlendirmekte gösterge olarak kullanılabilir.

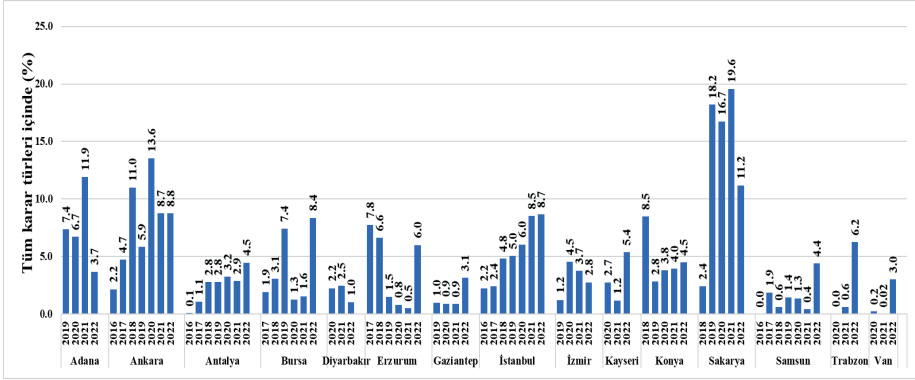
Grafik 8'de, duruşmasız esastan ret ve ilk derece mahkemesine gönderme kararlarının tüm karar türleri içindeki oranı gösterilmiştir. Mezkûr grafik, 2016-2022 yılları arasında faaliyet raporları bulunan BAM'ların faaliyette oldukları yıllar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Buna göre, BAM'ların büyük oranda duruşma yapmadan ve dosya üzerinden karar verdikleri söylenebilir.

Grafik 8: BAM Faaliyet Raporlarında Yıllara Göre Duruşmasız Esastan Ret ve İlk Derece Mahkemesine Gönderme Şeklinde Verilen Kararların Tüm Karar Türleri İçindeki Oranı (%)

Yukarıdaki tabloya göre (Tablo 4) hazırlanan bu grafik, duruşmasız karar verilen dosyalar hakkında eksik veri sunmaktadır. Zira başvuru süresinin geçirilmesi, kararın kesinlik sınırının altında kalması ve benzeri sebeplerle ön inceleme sonucunda başvurunun usulden reddi kararları da dosya üzerinden verilmektedir. Ayrıca dosyanın geri çevrilmesi ve yetkisizlik kararları da dosya üzerinden verilen kararlardır. Yukarıdaki Tablo 4'te düzeltilerek onama olarak ifade edilen HMK m. 353/1/b/2 uyarınca verilen kararlar da dosya üzerinden verilen kararlardır. Buna göre duruşmasız karar verilen dosya sayısı ve oranı Grafik 8'de gösterilenden çok daha fazladır.

Bu durumu ortaya koymak amacıyla aşağıdaki Grafik 9'da BAM'ların faaliyet raporlarında yapılan sınıflandırmaya göre, verisi olan BAM'lar tarafından faaliyet gösterdikleri yıllarda duruşmalı olarak verdikleri karar türleri gösterilmiştir. Buna göre BAM'ların çok az oranda duruşma açarak karar verdikleri görülmektedir.

Grafik 9: BAM Faaliyet Raporlarında Yıllara Göre Duruşmalı Karar Verilen Dosyaların Tüm Karar Türleri İçindeki Oranı (%)

Yukarıda verilen grafikler incelendiğinde, BAM'ların HMK m. 353 uyarınca dosya üzerinden karar verebileceği birçok durum bulunduğu ve doğal olarak dosya üzerinden karar verilen işlerin oranının az olmayacağı söylenebilir de bu oranın %90'a yaklaşması, HMK'nın istinaf kanun yolu için öngördüğü sisteme uygun değildir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun da bir kararında ifade ettiği üzere, Kanunda öngörülen haller dışında istinaf incelemesinin (tahkikatın) duruşmalı yapılması esastır.²⁹ Özellikle istinaf incelemesinde ilk derece kararlarının hem vakia tespitleri hem de hukukun uygulanması bakımından denetlendiği, BAM'ların davanın esası hakkında tahkikat işlemlerini bizzat yapabileceği, eksik olan delilleri toplayıp değerlendirebileceği ve davanın esası hakkında hüküm kurabileceği dikkate alındığında, BAM'ların uygulamada duruşma yapmaktan kaçındıkları, tahkikatın tamamlanması gereken hallerde ilk derece kararının kaldırılmasına ve tahkikat işlemlerinin yapılması (tamamlanması) için dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verdikleri gözlenmiştir.

²⁹ "İstinaf kanun yolu; HMK'nın 341 ila 360. maddeleri arasında düzenlenmiş olup, bu hükümlere göre, ilk derece mahkemesi kararlarına karşı bölge adliye mahkemesi incelemesini, ön inceleme ve asıl inceleme olmak üzere iki aşamada gerçekleştirmektedir. Bölge adliye mahkemesi öncelikle ön inceleme aşamasında (HMK m. 352) esas itibarıyla şekli koşulları inceler, bir eksiklik olmadığını tespit ettiği takdirde asıl inceleme yani tahkikat aşamasına geçer. Tahkikat aşaması şartları varsa dosya üzerinden (HMK m. 353) veya duruşmalı olarak yapılır. Kanun incelemenin duruşmalı yapıp yapılmayacağı hususundaki sınırlamayı; usule ilişkin hususlarda duruşma yapılmasına gerek olmayan hâller (HMK m. 353/1/a'da altı bent hâlinde) ve esasa ilişkin hususlarda duruşma yapılmasına gerek olmayan hâller (HMK m. 353/1/b'de üç bent hâlinde) olmak üzere iki ayrımda açıklamıştır. Bunun dışında ön inceleme aşamasından sonra bölge adliye mahkemesi duruşma açar ve tahkikatı yürütür. Bir başka deyişle; istinaf incelenmesinde kural; duruşma yapılması, kanunun öngördüğü hâllerde ise duruşma yapılmadan karar vermektir. Duruşma sonunda bölge adliye mahkemesi istinaf başvurusunu esastan reddetmek veya ilk derece mahkemesi hükmünü kaldırarak yeniden hüküm kurmak dâhil gerekli kararları verir (HMK m. 356/2)." Yargıtay HGK, 2-96/205, 4.3.2021 (Legalbank).

2020 yılında 7251 sayılı Kanunla HMK m. 353/1/a/6 bendinde değişiklik yapılmıştır. Maddenin eski haline göre “Mahkemece, tarafların davanın esasıyla ilgili olarak gösterdikleri delillerin hiçbiri toplanmadan veya gösterilen deliller hiç değerlendirilmeden karar verilmiş olması” halinde ilk derece kararı kaldırılarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilebilmekteydi. Maddenin yeni haline göre ise “Mahkemece, uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek ölçüde önemli delillerin toplanmamış veya değerlendirilmemiş olması ya da talebin önemli bir kısmı hakkında karar verilmemiş olması” halinde kararın kaldırılmasına ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilir. Maddenin yeni içeriği öğretide eleştiri konusu olmuş ve BAM’ların gönderme kararı verdikleri hallerin sayısında artışa neden olacağı, eski düzenlemenin daha yerinde ve isabetli bir düzenleme olduğu, Yargıtay içtihatlarıyla da bu konuda dosyanın gerekmedikçe ilk derece mahkemesine gönderilmemesi konusunda belirli bir mesafe alındığı halde yapılan düzenlemeye daha fazla sayıda dosya hakkında gönderme kararı verileceğine işaret edilmiştir.

Eleştirilere konu olan yeni düzenlemenin içeriğini kısaca özetlemek gerekirse; 2020 yılında ilk derece kararının kaldırılarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilebileceği hallerin kapsamı genişletilmiş, BAM’a takdir yetkisi tanıyan yeni ölçütler getirilmiştir. Kanımızca 2020-2022 yılları arasında dosya üzerinden verilen karar sayısındaki artış, mahkemelerin iş yükündeki artış yanında, 2020 yılında HMK m. 353/1/a/6’da yapılan kanun değişikliğinden de kaynaklanabilir. Zira bu değişiklikte BAM’ların dosya üzerinden inceleme yaparak ilk derece kararını kaldırarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verebileceği haller genişletilmiştir. Ancak dosya üzerinden verilen kararlarda 2020’den sonra yüksek düzeyde bir artış olmadığını da belirtmek gerekir.

Esasında yapılan düzenlemenin amacı, tahkikatta ilk derece yargı hakkının kullanılmasını engelleyecek derecede önemli tahkikat eksiklikleri olması halinde, dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesini sağlamak olmasına rağmen; uygulamada BAM’ların iş yükünün artmaya devam etmesi, yargı çevrelerinin geniş olması, daire ve hâkim sayısının istenen düzeyde olmaması, tahkikat işlemleri için BAM’ların zaten ilk derece mahkemelerini istinabe etmek zorunda kalacak olmaları nedeniyle, BAM’lar kendilerinin tahkikat ve duruşma açarak giderebilecekleri eksikliklerin önemli bir bölümünün ilk derece mahkemesinde tamamlanması yönünde tercih kullanmaktadır. Sonuç olarak uygulamadaki durum HMK’da yer alan düzenlemenin amacına uygun olmayıp, medeni usûl hukukunun temel ilkelerinden usul ekonomisi ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir. Zira BAM’lar tarafından kanuna uygun olmayan, gereksiz gönderme kararları verilmesi dosyanın ilk derece mahkemesinde ve BAM’da tekrar geçireceği inceleme süreçleri nedeniyle zaman ve gider kaybı yaşatmaktadır. Kanımızca bu sorun, BAM’ların yargı çevrelerinin daraltılması, BAM ve hukuk dairesi sayılarının artırılması, hâkim sayısının artırılması, iş yükünün azaltılmasına yönelik önlemlerin alınması ve BAM hukuk dairelerinin Kanunun amacını dikkate alarak usûl ekonomisi ilkesine (HMK m. 30) uygun inceleme yaparak karar vermeleriyle kısmen çözülebilir. Bu tedbirler daha ziyade mahkemelerin yönetimine ilişkin olup yargı organlarının sorunlarının çözülmesinde tek başına etkili değildir. Ayrıca yargı organlarının iş yükünü oluşturan dava ve işlerin ortaya çıkmasını önleyecek ekonomik ve sosyal önlemlerin alınması da bir o kadar önemli ve gereklidir.

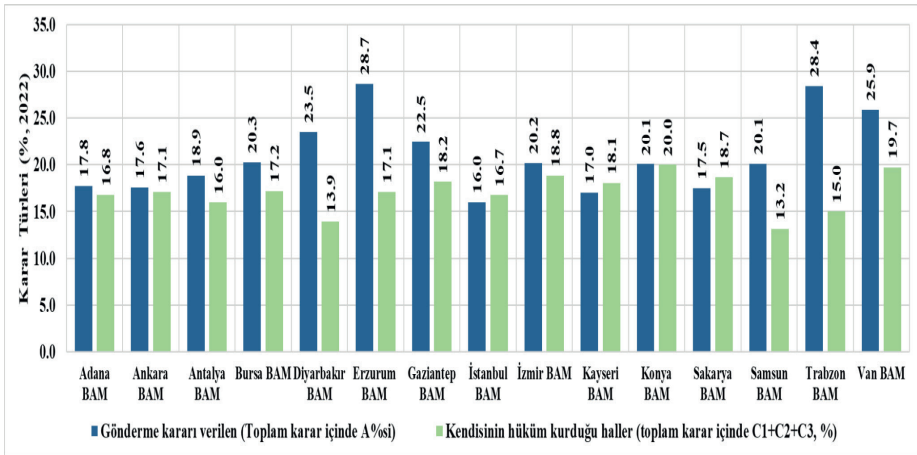
4. 2022 Yılında Bölge Adliye Mahkemelerine Göre Gönderme Kararlarının Oranları

Yukarıda 2016-2021 yıllarında BAM'ların karar türleri ile duruşmalı ve duruşmasız karar verdikleri hallere ilişkin veriler incelenmiştir. Bu başlık altında ise 2022 yılı ayrı olarak incelenmiştir. Zira 2022 yılına ait faaliyet raporlarında BAM'ların verdikleri karar türleri önceki yıllara nazaran daha farklı ve doğru şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma yöntemi, BAM'lar tarafından verilen karar türlerinin toplam karar sayısı içindeki oranını tespitine daha elverişli olup BAM'ların HMK m. 353 kapsamında dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilen durumları daha net şekilde görmek mümkündür.

Her bir BAM'ın hangi oranda gönderme kararı verdiği, hangi oranda kendisinin hüküm kurduğunu görebilmek için, BAM'ların 2022 yılı faaliyet raporlarında "verilen karar" olarak belirtilen bazı başlıklar birleştirilmiş ve aşağıdaki grafikler oluşturulmuştur. Verilen kararlar anlaşılır olması için aşağıdaki gibi isimlendirilmiştir:

- Kararın Kaldırılması ve Gönderme (HMK m. 353/1/a): **A**
- Başvurunun Esastan Reddi (HMK m. 353/1/b/1): **B**
- Kararın Düzeltilecek Esas Hakkında Hüküm Verilmesi (HMK m. 353/1/b/2): **C1**
- Yargılamada Bulunan Eksiklikler Nedeniyle Yeniden Esas Hakkında Karar Verilmesi (HMK m. 353/1/b/3): **C2**
- Kararın Kaldırılarak Yeniden Hüküm Verilmesi: **C3**

C1, C2 ve C3 istinafta yeniden hüküm verilmesini ifade etmektedir. Grafik 10'da bu üç karar türü birleştirilerek BAM'ların kendisinin davanın esası hakkında hüküm kurduğu dosyaların oranı hesaplanmış; böylece BAM tarafından davanın esası hakkında karar verilen dosyaların toplam kararlar içindeki oranı gösterilmiştir. Grafik 10'da toplam karar içinde gönderme kararı oranı ve mahkemelerin kendilerinin hüküm kurduğu kararların oranı birlikte verilmektedir.

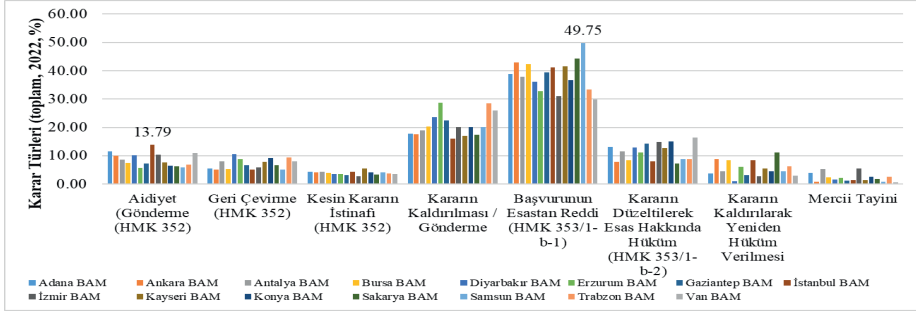
Grafik 10: 2022 Yılı BAM'larda Gönderme Kararı ve Esas Hakkında Karar Verilen Dosyaların Toplam Karara Bağlanan Dosya Sayısına Oranı (%)

Grafiğe göre, 2022 yılında, istinaf incelemesi sonunda ilk derece mahkemesinin nihai kararının kaldırılması ve davanın esası hakkında bizzat hüküm kurulması şeklindeki kararların toplam karar sayısı içindeki oranı, en fazla %20 civarındadır. Bazı BAM'larda bu oran %13'ler civarındadır. Örneğin, Samsun BAM'ın 2022 yılında verdiği kararların sadece %13,2'si davanın esasına ilişkin olarak bizzat verdiği kararlardandır.

Buna karşılık, BAM'larda, ilk derece mahkemesinin nihai kararının kaldırılması ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi şeklinde karar verilen dosya sayısının toplam kararlar içindeki oranı, en düşük %16 ve en yüksek %28,7 civarındadır. Örneğin İstanbul BAM 2022 yılında %16 oranında gönderme kararı verirken, Erzurum BAM %28,7; Trabzon BAM %28,4; Van BAM %25,9; Diyarbakır BAM %23,5 oranında vermiştir.

BAM'lara göre karar türlerinin oranında değişiklik olmakla birlikte, bazı BAM'ların daha yüksek oranda ilk derece kararını kaldırarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verdikleri görülmektedir. Kuşkusuz bu kararlar içinde kanuna uygun ve gerekli olması nedeniyle verilen gönderme kararları da yer alıyorsa da buna rağmen gönderme kararlarının oranının yüksek olduğu söylenebilir. Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere kararların büyük bir çoğunluğu (örneğin Samsun BAM'da %49,75'i) başvurunun esastan reddine ilişkindir. Buna karşılık istinaf başvurunun haklı olduğu hallerde verilen kararların büyük bir bölümü HMK m. 353/1/a kapsamında ilk derece kararının kaldırılması ve gönderme kararı şeklindedir. Sadece İstanbul ve Ankara BAM'larda gönderme kararları ile BAM'ın bizzat esas hakkında karar verdiği dosya sayıları eşit düzeyde olup, bu durum dahi olması gereken seviyenin altındadır. Olması gereken uygulama, BAM'ın ilk derece yargılamasındaki tahkikat eksikliğini bizzat tamamlaması ve davanın esası hakkında kendisinin karar vermesidir. Grafikte görülen durumda, dosyaların büyük bir bölümünde dosya ilk derece mahkemesine geri gönderilmekte, ilk derece mahkemesi tarafından yeniden tahkikat açılmakta ve esas hakkında yeniden karar verilmektedir. İlk derece mahkemesinin bu kararı da istinafa tâbi olup taraflar yeniden istinafa başvurabilmektedir. Dosyanın ilk derece ve BAM arasında bu şekilde gidip gelmesi, yargılamayı gereksiz biçimde uzatan önemli bir faktördür. Bunun yerine ilk derece mahkemesinin kararının yanlış olduğu halde, BAM tahkikatı kendisi tamamlayarak davanın esası hakkında karar verirse, bu kez dosya ilk derece mahkemesine gönderilmeden, hatta temyize tâbi karar da değilse karar verildiği anda kesinleşir. Böylece ne ilk derece mahkemesi ne de BAM aynı dava dosyasını ikinci kez incelemek zorunda kalmadan yargılama sona erdirilebilir.

Grafik 11'de ve Tablo 5'te 2022 yılında BAM hukuk daireleri tarafından verilen karar türleri ve bu kararların toplam karar sayısına oranları gösterilmiştir.

Grafik 11: 2022 Yılı Bölge Adliye Mahkemelerine Göre Karar Türleri

Tablo 5: 2022 Yılı Bölge Adliye Mahkemelerine Göre İstinaf Derecesinde Verilen Karar Türleri ve Oranları (%)³⁰

	Aidiyet (Gönderme) (HMK m. 352)	Geri Çevirme (HMK m. 352)	Kesin Kararın İstinafi (HMK m. 352)	Stüre Yöntünden Ret (HMK m. 352)	Başvuru Şartlarının Gereğinin Yerine Getirilemediğinden Ret (HMK m. 352)	Başvuru Gereğinin Gösterilememesi Nedeniyle Ret (HMK m. 352)	Kararın Kaldırılması ve Dosyanın İlk Derece Mahkemesine Gönderilmesi (HMK m. 353/1/a)	Başvurunun Esas Reddi (HMK m. 353/1/b/1)	Kararın Düzeltilecek Esas Hakkında Hüküm (HMK m. 353/1/b/2)	Yargılamada Bulunan Eksiklikler Nedeniyle Yeniden Esas Hakkında Karar (HMK 353/1/b/3)	Kararın Kaldırılarak Yeniden Hüküm Verilmesi
Adana	11.5	5.6	4.2	0.2	0.4	0.1	17.8	38.9	13.1	0.0	3.7
Ankara	9.9	5.0	4.0	0.2	0.4	0.1	17.6	42.9	7.9	0.5	8.8
Antalya	8.5	8.0	4.2	0.2	0.9	0.0	18.9	37.9	11.5	0.0	4.5
Bursa	7.4	5.2	4.0	0.3	0.5	0.3	20.3	42.4	8.4	0.5	8.4
Diyarbakır	10.1	10.5	3.6	0.4	0.3	0.0	23.5	36.1	12.9	0.1	1.0
Erzurum	5.7	8.9	3.5	0.3	0.5	0.1	28.7	32.9	11.1	0.0	6.0
Gaziantep	7.2	6.7	3.1	0.2	1.4	0.2	22.5	39.4	14.3	0.7	3.1
İstanbul	13.8	5.0	4.4	0.3	0.6	0.3	16.0	41.1	8.1	0.2	8.5
İzmir	10.3	5.8	2.8	2.1	3.1	0.3	20.2	31.1	14.8	1.3	2.8
Kayseri	7.6	7.9	5.5	0.4	0.7	0.0	17.0	41.5	12.6	0.1	5.4
Konya	6.5	9.1	4.2	0.2	0.6	0.0	20.1	36.6	15.1	0.4	4.5
Sakarya	6.2	6.6	3.4	0.6	1.1	0.0	17.5	44.3	7.2	0.3	11.2
Samsun	5.9	5.1	4.2	0.3	0.7	0.0	20.1	49.8	8.7	0.0	4.4
Trabzon	6.8	9.5	3.7	0.3	0.3	0.0	28.4	33.4	8.7	0.0	6.2
Van	11.0	8.1	3.5	0.9	0.2	0.1	25.9	29.9	16.4	0.3	3.0
Toplam	8.6	7.1	3.9	0.5	0.8	0.1	21.0	38.5	11.4	0.3	5.4

³⁰ 2022 yılında tüm BAM'ların faaliyet raporlarında karar türlerine ilişkin Tablo 5'deki başlıklara ek olarak "dava nakli" ve "mercii tayini" başlıklarına da yer verilmiştir. Ayrıca Ankara BAM, bunlara ek olarak "istinaf başvurusunun feragat nedeniyle esasın reddi" ile "geçici hukuki koruma" şeklinde iki karar türüne daha yer vermiştir.

BAM'ların Grafik 11'e ve Tablo 5'e yansıyan uygulamaları, kararların büyük bir bölümünün duruşmasız verildiğini göstermektedir. Zira HMK hükümleri dikkate alındığında, Grafik 11'de ve Tablo 5'te yer verilen "Kararın Kaldırılarak Yeniden Hüküm Verilmesi" durumu dışındaki diğer tüm kararlar, duruşma yapılmadan ve dosya üzerinden verilen kararlardır. Buna göre, BAM'ların genelinde 2022 yılında duruşma yapılarak yeniden hüküm kurulması şeklinde verilen kararlar, tüm kararların %10'unu aşmamaktadır.

Grafiklerde, BAM'ların duruşma yapmadan esastan ret ve ilk derece mahkemesine gönderme kararı verdiği dosya sayısının toplam karar sayısına oranı oldukça yüksektir. Bu grup içinde kararın kaldırılarak dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilen durumlar önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık duruşmalı olarak kararın kaldırılarak yeniden hüküm kurulması kararlarının oranı ise çok düşüktür. BAM'ların düzelterek esas hakkında karar verdikleri dosya sayıları da katılırsa, BAM hukuk dairelerinin "esas hakkında bizzat karar verdiği dosya sayısı" en fazla %20 civarında olduğu söylenebilir. Sonuç olarak BAM'ların istinaf incelemesi sonunda bizzat hüküm kurduğu haller sınırlı kalmıştır.

Bu veriyi istinaf mahkemelerine sahip olan Alman yargı sistemiyle³¹ karşılaştırmak genel bir fikir vermesi bakımından dikkat çekicidir. Almanya'da 2022 yılı verilerine göre Landgericht (LG) önünde istinaf derecesinde verilen karar sayısı 33bin 745, Oberlandesgericht (OLG) önünde istinaf derecesinde verilen karar sayısı ise 64bin 145'dir. İstinaf derecesinde karar verilen dosya sayısı ise toplam 97.890'dır.³²

Almanya'da istinaf derecesinde Landgericht'in ve Oberlandesgericht'in yargılama sonundaki esasa ilişkin kararıyla sona eren dosya sayıları ve toplamı aşağıdaki gibidir.

Tablo 6: İstinaf Derecesindeki Esasa İlişkin Karar Türleri ve Sayıları³³

Karar Türleri	LG	OLG	Toplam	Esasa İlişkin Toplam Karar Sayısına Oranı	Toplam Karar Sayısına Oranı
Aufhebung und Zurückverweisung (İlk derece kararının kaldırılması ve geri gönderme)	842	835	1677	7.0	1.7

³¹ Alman Hukuku'nda Mahkemeler Teşkilatı Kanunu (Gerichtsverfassungsgesetz -GVG) m. 72'ye göre mezkûr maddede sayılan Amtsgericht (sulh mahkemesi) kararlarına karşı istinaf mercii olarak Landgericht (bölge mahkemesi); GVG m. 119'a göre Landgericht'lerin kararlarına karşı Oberlandesgericht (Eyalet Yüksek Mahkemesi) istinaf mercii olarak görev yapmaktadır.

³² Alman istinaf mahkemelerinin verileri için bkz. 'Statistischer Bericht - Zivilgerichte – 2022' <<https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publicationen/Downloads-Gerichte/statistischer-bericht-zivilgerichte-2100210227005.html>> Erişim Tarihi 07.05.2024.

³³ Statistischer Bericht - Zivilgerichte – 2022.

Karar Türleri	LG	OLG	Toplam	Esasa İlişkin Toplam Karar Sayısına Oranı	Toplam Karar Sayısına Oranı
Änderung und/oder eigene Sachentscheidung (Hükümün değiştirilmesi ve davanın esas hakkında karar)	4338	6907	11245	47.0	11.5
Volle Zurückweisung der Berufung als unbegründet (İstinaf talebinin esastan reddi)	2555	6846	9401	39.3	9.6
Verwerfung der Berufung als unzulässig (İstinaf başvurusunun caiz olmadığından reddi)	140	144	284	1.2	0.3
Anderweitige Entscheidung (Diğer karar türleri)	688	606	1294	5.4	1.3
İstinafta Başvurusunun Esasına İlişkin Kararla Sona Eren Toplam Dosya Sayısı	8563	15338	23901	100.0	24.4
Toplam Karar Sayısı	33745	64145	97890	-	100.0

Bu verilere göre 2022 yılında istinaf mahkemesinin istinaf başvurusunun esasına ilişkin kararıyla sona eren toplam dosya sayısı 23.901 olup, bunlardan 1 bin 677 dosyada ilk derece kararının kaldırılmasına ve tekrar ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verilmiştir. Gönderme kararı verilen dosya sayısının, istinaf başvurusunun esasına ilişkin verilen toplam karar sayısı içindeki oranı %7 civarındadır. İstinaf mahkemeleri tarafından verilen tüm karar sayıları içindeki oranı ise %1.7 civarındadır. Türkiye’de ise 2022 yılında BAM gönderme kararlarının tüm BAM kararları içindeki oranı, en düşük %16 ve en yüksek %28.7 civarında olup ortalaması %21’dir. BAM’ların istinaf başvurusunun esas hakkında verdikleri toplam karar sayısı içinde gönderme kararlarının oranı ise daha yüksek çıkmakta olup %27 civarındadır.

Almanya’da istinaf derecesinde davanın esas hakkında karar verilen dosya sayısı ise 11.245’tir. Buna göre, davanın esas hakkında ilk derece kararının kaldırılması ve esas hakkında yeniden karar verilen dosya sayısının, başvurunun esasına ilişkin toplam karar sayısı içindeki oranı %47’dir.³⁴ Davanın esas hakkında istinaf mahkemesi tarafından karar verilen dosya sayısının tüm kararlar içindeki oranı ise %11.5 civarındadır. Davanın esas hakkında karar verilen dosya sayısı bu durumda az gibi gözükmekteyse de geri kalan karar türlerinin büyük bir bölümü % 55 civarında ön inceleme aşamasında verilen usule ilişkin kararlar ve istinaf başvurusunun geri alınması nedeniyle verilen kararlardan oluşmaktadır. Davaların önemli bir bölümü yine istinaf mahkemesinin bizzat verdiği kararlarla sona ermektedir. Türkiye’de 2022

³⁴ Bu güncel veriler, 2014 yılı verilerine göre istinaf mahkemelerinin bizzat esas hakkında karar verdiği dosyaların toplam karar verilen dosya sayısı içindeki oranı olan % 47 ile uyum içindedir. Bkz. Akkaya (n 27) 155.

yılında BAM tarafından davanın esası hakkında verilen karar sayısının tüm karar sayısına oranı %17,1'dir.

Almanya'nın nüfusu ile Türkiye'nin nüfuslarının birbirine çok yakın olduğu dikkate alındığında hem ilk derece hukuk mahkemelerinde hem de BAM'da dosya yükü çok daha fazladır. İş yükünün fazla olması istinaf sisteminin işleyişiyle ilgili problemleri de beraberinde getirmektedir.

D. YILLARA GÖRE İŞ YÜKÜNÜN, HÂKİM SAYILARININ VE HÂKİM BAŞINA DOSYA SAYILARININ BÖLGE ADLİYE MAHKEMELERİNİN PERFORMANSINA ETKİSİ

Bu başlık altında performans kriteri olarak öncelikle yıllara göre hâkim sayıları incelenmiştir. Daha sonra hâkim başına dosya sayıları, hâkim başına iş yükü, ortalama dava görülme süreleri değişkenleri birlikte değerlendirilmiştir.

1. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Hâkim Sayıları ve Hâkim Sayısındaki Değişim

Aşağıdaki tabloda Hâkimler ve Savcılar Kurulu'ndan alınan verilere göre, BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim sayıları gösterilmiştir. Yıllara göre hâkim sayılarının bilinmesi, yıllara ve BAM'lara göre hâkim başına düşen dosya sayısının hesaplanmasını sağlamaktadır. Böylece BAM hâkim başına düşen iş yükü izlenebilmektedir.

Tablo 7: Yıllara ve BAM'lara Göre BAM Hukuk Dairelerinde Görevli Hâkim Sayıları³⁵

Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Hâkim Sayısı							
BAM / YIL	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Adana	-	35	39	41	53	63	65
Ankara	116	119	126	143	166	175	188
Antalya	48	50	52	53	53	58	59
Bursa	-	37	37	45	54	62	67
Diyarbakır	-	-	-	30	36	36	41
Erzurum	20	21	25	22	27	30	31
Gaziantep	65	67	71	57	67	79	77
İstanbul	140	138	164	187	234	247	257
İzmir	67	71	74	82	100	108	112
Kayseri	-	-	-	35	35	35	35
Konya	-	-	32	34	35	40	41
Sakarya	-	-	37	40	48	53	51
Samsun	28	27	34	35	36	35	35
Trabzon	-	-	-	19	20	20	20

³⁵ Hâkimler ve Savcılar Kurulu

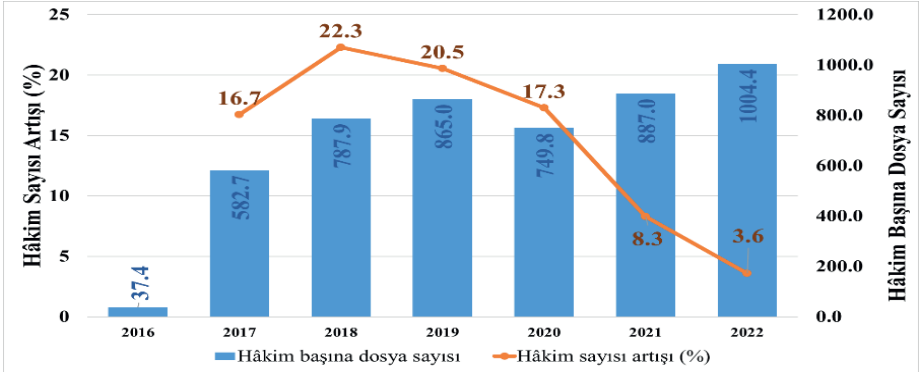
Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Hâkim Sayısı							
BAM / YIL	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Van	-	-	-	10	13	17	17
TOPLAM	484	565	691	833	977	1058	1096

Tablo 7’de BAM hukuk dairelerinde görevli toplam hâkim sayısının 2016 yılında 484’ten 2022 yılında 1096’ya çıktığı görülmektedir.

2. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Dairelerinde Görevli Hâkim Başına Düşen Dosya Sayısı

Aşağıdaki grafiklerde BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim başına düşen dosya sayıları verilmiştir. Grafiklerde hâkim başına dosya sayısı, yıllara göre ve tüm BAM’lar için toplam hâkim başına dosya sayısı olarak gösterilmiştir. Hâkim başına düşen dosya sayısı Türkiye genelindeki mahkemelerde görevli bir hâkimin referans yıl içinde bakmakla görevli olduğu dosya sayısını gösterir.³⁶

Grafik 12’de 2016’dan itibaren BAM hukuk dairelerinde hâkim başına dosya sayıları görülmektedir. Bu sayının 2017’den itibaren hızla arttığı, 2019’da ortalama 865, 2022’de ise 1004 olduğu görülmektedir. Bu durum hâkimlerin iş yükünün sürekli olarak arttığını ve hâkimlerin iş yükü baskısı altında olduğunu göstermektedir. Aynı dönemde hâkim sayısındaki artış da gösterilmiştir. Ancak hâkim sayısındaki artış oranı 2019 yılından itibaren azalmıştır. Hâkim sayısında yıllara göre değişimi gösteren veriler de dikkate alındığında, hukuk dairelerinin üye sayısında artış yapılması da iş yükü sorununun çözümüne yeterince katkı sağlamamıştır.

Grafik 12: Yıllara Göre Hukuk Dairelerindeki Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Hâkim Sayısı Artış Oranı (%)

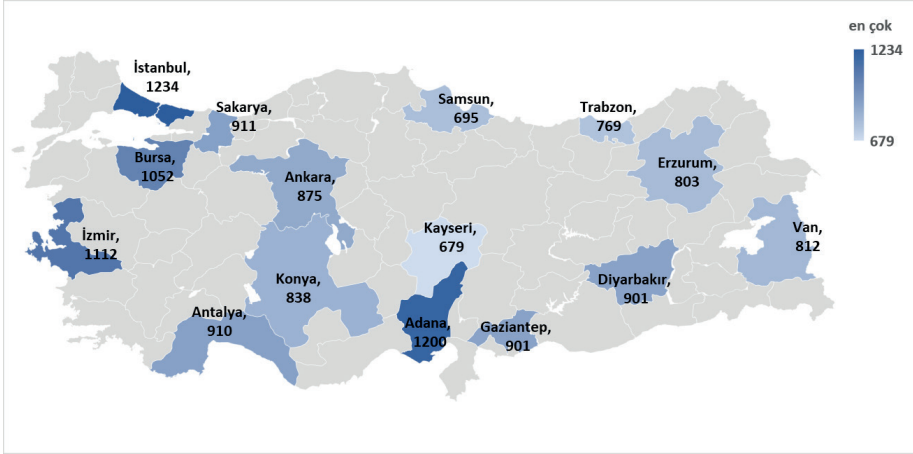
Tüm BAM’larda hâkim başına dosya sayısı incelendiğinde 2020 yılı hariç 2016-2022 yıllarında hâkim başına dosya sayısı sürekli artmıştır. 2017 yılında hâkim başına dosya sayısında çok yüksek oranda artış görülmektedir. Bu durumun sebebi

³⁶ Hesaplama formülü: Referans yılda dosya sayısı /Referans yılda görevli hâkim sayısı (Adalet İstatistikleri 2022, XXVIII).

BAM'ların 2016 Temmuz ayında faaliyete başlaması ve gerçek anlamda BAM iş yükünün 2017 yılından sonra ortaya çıkmış olması ve BAM hâkim sayısının henüz çok yetersiz olmasıdır. Takip eden yıllarda BAM hâkim sayısında artış yapılmışsa da 2018 ve 2019 yıllarında da hâkim sayısı yetersiz kaldığından, hâkim başına dosya sayısı yüksek oranda artış göstermiştir. 2020 yılında ise hâkim başına dosya sayısında genel olarak azalma olmuştur. Kanımızca bu azalma 2020 yılında Covid-19 Pandemisi nedeniyle yargı işlerinin durdurulması ve ertelenmesi konusunda alınan önlemlerden ve genel olarak salgının toplum üzerindeki etkilerinden kaynaklı olarak gelen iş yükünde azalma olmasından ve ayrıca hâkim sayısında artış yapılmaya devam edilmiş olmasındandır.

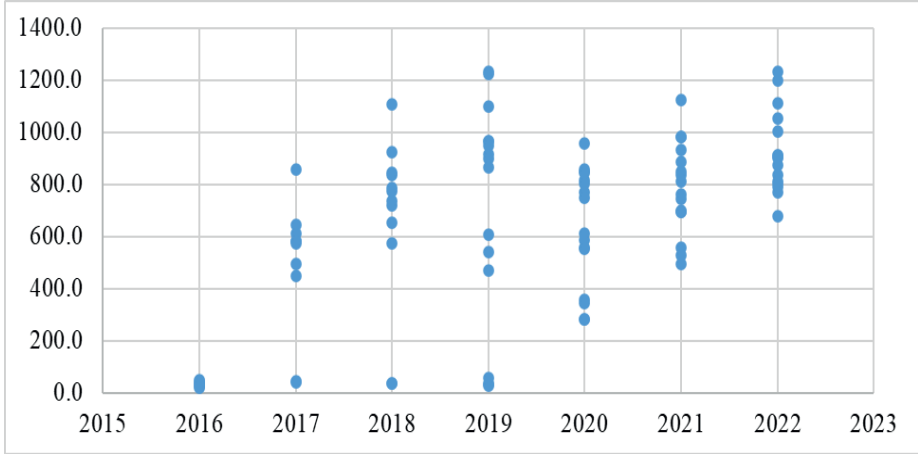
Grafik 13 sadece 2022 yılı için hâkim başına dosya sayısını göstermektedir. BAM'lar ayrı ayrı değerlendirildiğinde ise hâkim başına dosya sayısındaki değişim farklılık arz etmektedir. Hâkim başına dosya sayısının fazlalığına göre BAM'lar gruplandırılmıştır.

Grafik 13: 2022 Yılı Verilerine Göre BAM Hâkim Başına Dosya Sayısı

Yukarıdaki haritada iş yükü fazla olanlar koyu renkle, az olanlar ise açık renkle vurgulanmıştır. Örneğin, İstanbul ve Adana BAM'da hâkim başına dosya sayısı diğer BAM'lara göre fazladır. 2022 yılında İstanbul, İzmir, Bursa ve Adana için 1000-1200 dosya; Gaziantep, Sakarya, Antalya, Diyarbakır için 900-1000 dosya; Ankara, Konya, Erzurum ve Van için 800-900 civarındadır. Samsun ve Trabzon BAM'ın hâkim başına iş yükü ise diğerlerine nazaran daha azdır. İş yükü fazla olan yargı çevrelerinde yeni BAM'ların açılması ve BAM'ların yargı çevresinin daraltılması, BAM'larda yeni hukuk dairelerinin kurulması ve hâkim sayısının artırılmasıyla, hâkimlerin iş yükünün daha dengeli hale getirilmesi mümkün olabilecektir. Böylece temizleme oranları ve ortalama yargılama süreleri bakımından BAM'lar arasındaki farklılıklar da giderilebilir. Ancak bunu yaparken iş yükü makul düzeyde olan BAM'ların iş yükünü diğer BAM'lara nazaran daha fazla artırmamaya da özen gösterilmelidir.

Aşağıda Grafik 14’te yıllara ve BAM’lara göre hâkim başına dosya sayısındaki dağılım gösterilmiştir.

Grafik 14: BAM Hukuk Daireleri Hâkim Başına Dosya Sayısı

Grafikteki her bir işaretli nokta, yıllara göre farklı BAM’larda hâkim başına dosya sayısını göstermektedir. Bu grafiğe göre hâkim başına dosya sayısı genel olarak, 2019 yılına kadar hızla artış göstermiştir. 2019 yılı verisine göre, BAM’larda hâkim başına dosya yükü bakımından bir grup önde, bir grup ortada ve bir grup arkada olacak şekilde dağılmıştır. Hâkim başına dosya sayısı bakımından üstte iki, ortada üç, aşağıda üç ve en altta iki birbirine benzeyen BAM bulunmaktadır. Bu tabloyu bisiklet yarışındaki bisikletçilerin dağılımına benzetmek mümkündür. Buna göre önde bir grup, ortada bir grup, arkada bir grup ve geniş bir yelpaze söz konusudur. 2020 yılından sonra ise (2021-2022 yıllarında) BAM hukuk daireleri hâkim başına dosya sayıları bakımından birbirlerine yaklaşmıştır. Bu yaklaşmayla bazı BAM’ların iş yükü azalmış bazılarınsı ise artmıştır. Kanımızca bu tablonun oluşmasında zaman içinde yeni BAM’ların açılmasıyla iş yükü fazla olan BAM’ların iş yükünün devralınmış olması, BAM’ların yargı çevresinin küçülmesi etkili olmuştur. Ancak bu gelişme genel olarak BAM’ların iş yükünün azalması sonucunu doğurmamıştır; tam tersine genel olarak BAM’lardaki hâkim başına ortalama dosya sayısı, 2016’dan bu yana en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

3. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri İş Yükü, Hâkim Sayıları, Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Ortalama Görülme Süresi Arasındaki İlişki

Aşağıda Tablo 8’de, 2017-2022 yılları arasında, bir önceki yıla göre, hâkim başına dosya sayısındaki artış/azalma oranları, ortalama görülme süresi artış/azalma oranları, hâkim sayısı artış oranları, BAM hukuk daireleri toplam dosya sayısındaki artış oranlarına yer verilmiştir. Böylece hâkim başına dosya sayıları, BAM hukuk dairelerinin etkinliğin ölçülmesi için diğer değişkenlerle ilişkilendirilmiştir.

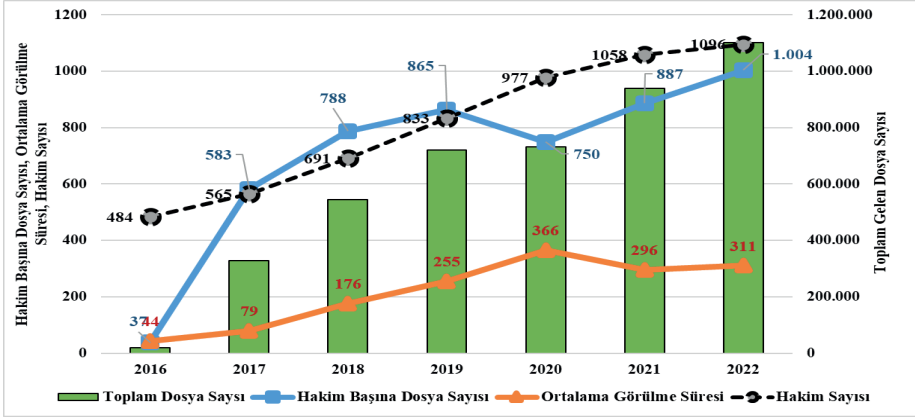

Tablo 8: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Dosya Sayısı, Hâkim Sayısı, Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Görülme Süresi

	Hâkim Başına Dosya Sayısı Artışı %	Görülme Süresi Artışı %	Hâkim Sayısı Artışı %	Toplam Dosya Sayısı Artışı %
2016				
2017	1456,5	79,5	16,7	1717,0
2018	35,2	122,8	22,3	65,4
2019	9,8	44,9	20,5	32,3
2020	-13,3	43,5	17,3	1,7
2021	18,3	-19,1	8,3	28,1
2022	13,2	5,1	3,6	17,3

Tabloya göre, 2020 yılında hâkim başına düşen dosya sayısındaki -%13,3'lük azalma, 2021 yılında BAM hukuk dairesi ortalama görülme süresinde -19,1'li bir azalma ile sonuçlanmıştır. 2020 yılında BAM hukuk dairelerinin toplam dosya sayısındaki artış oranı %1,7 olmasına (yukarıda da açıklandığı üzere iş yükündeki azalma, COVID-19 Pandemisi ile mücadele önlemleri sebebiyle yargı faaliyetlerinin durdurulmasından kaynaklanmıştır) rağmen, hâkim sayısında bir önceki yıla göre artış oranı %17,3 olarak gerçekleştiğinden, hâkim başına düşen dosya sayısında % -13,3 oranında azalma olmuş; bunun sonucunda takip eden 2021 yılında ortalama görülme süresinde % -19,1 oranında bir önceki yıla göre azalma olmuştur. Bu veriye göre, BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim sayısı ve insan kaynağının yeterli düzeyde olup olmaması, ortalama görülme süresini doğrudan ve belirgin şekilde etkilemektedir. Toplam iş yükündeki azalma, hâkim başına düşen dosya sayısındaki azalma ve bununla birlikte hâkim sayısındaki artış BAM'ların performansını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak toplam iş yükünde artışın devam etmesi, hâkim sayısının yetersiz kalması nedeniyle 2022 yılı ve sonrasında ortalama görülme süresinin tekrar artış eğilimine girdiği söylenebilir. Ayrıca toplam iş yükünde ve hâkim başına düşen dosya sayısındaki artış, temizleme oranında artış olmasını da baskılamaktadır.

Grafik 15'te tablo bilgileri görülebilir. Grafikte 2016-2022 yılları arasında BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim sayısı, hâkim başına düşen dosya sayısı, ortalama görülme süresi ile toplam dosya sayılarına birlikte yer verilmiş ve bu veriler arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

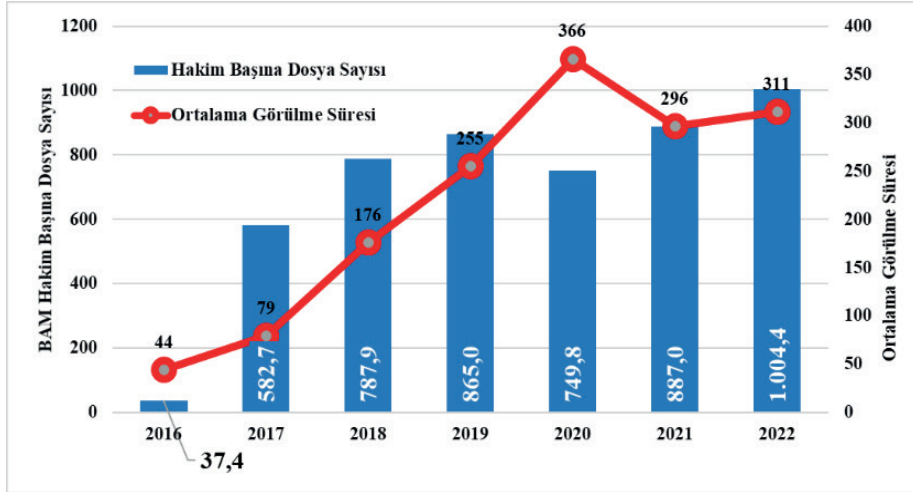
Grafik 15: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Toplam Dosya Sayısı, Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Ortalama Görülme Süresi

BAM'ların faaliyete başladığı 2016 yılından 2022 yılı sonuna kadar BAM hukuk dairelerine gelen toplam dosya sayısı sürekli olarak artmıştır. 2022 yılı itibariyle, toplam gelen dosya sayısı 1.100.000 civarındadır. Bu veri, 2022 yılı itibariyle daha önce istinaf kanun yolunun olmadığı dönemde Yargıtay'da olan iş yükünün tamamının artık BAM'larda olduğunu göstermektedir. Toplam dosya sayısındaki artışa paralel olarak hâkim başına düşen dosya sayısında -2020 yılı hariç- düzenli bir artış yaşanmış ve BAM hâkimlerinin iş yükü sürekli artmıştır. 2016-2022 yılları arasında, BAM'da görev yapan hâkim sayıları, sürekli olarak artış göstermişse de bu artış oranı, toplam dosya sayısındaki artış oranının altında kaldığından hâkim başına düşen iş yükü artmıştır.

BAM'a gelen toplam iş yükü ve hâkim başına düşen dosya sayısındaki artışa bağlı olarak, ortalama görülme süresi sürekli artmıştır. Başka bir deyişle, BAM hukuk dairelerinde istinafta geçen süreler 2020 yılına kadar sürekli olarak uzamıştır. 2020 yılında ortalama görülme süresi 366 gün ile en uzun süreye ulaşmış, 2021 yılında ise 2020 yılında iş yükünde yaşanan azalmaya bağlı olarak ortalama görülme süresi önemli derecede azalarak 296 güne düşmüştür. Ancak 2021 yılında BAM'a gelen toplam iş yükünde ve hâkim başına dosya sayısındaki artış nedeniyle, 2022 yılında ortalama görülme süresi tekrar artarak 311 güne çıkmıştır. Esasında 2021 ve 2022 yılında hâkim başına düşen dosya sayısı en fazla düzeyde olmasına rağmen, BAM hukuk daireleri ortalama görülme süresi en uzun ortalama görülme süresi olan 366'nın altında kalmıştır. Bu sonuç 2021 ve 2022 yıllarında BAM hukuk dairelerinin niceliksel olarak daha fazla performans ortaya koyduğunu ve daha fazla çalıştığını göstermektedir. Bununla birlikte hâkim başına düşen dosya sayısındaki ve ortalama görülme süresindeki artış, BAM hâkimlerinin aşırı iş yükü baskısı altında olduğunu ortaya koymaktadır. BAM'lar tarafından sunulan yargı hizmetlerinin niteliği ve kalitesi konusunda sadece bu verilerden hareketle bir değerlendirme yapmak mümkün değilse de sürekli ve artan iş yükü ile uzayan yargılama sürelerinin yargı hizmetlerinin kalitesini olumsuz yönde etkilediği tahmin edilebilir.

4. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Hâkim Başına Düşen Dosya Sayısı, Ortalama Görülme Süresi ve Temizleme Oranları Arasındaki İlişki

Aşağıda Grafik 16’da yıllara göre BAM hukuk dairelerinde, hâkim başına düşen dosya sayısı ile ortalama görülme süresi arasındaki ilişki gösterilmiştir. Grafikte yer alan verilere göre BAM hukuk dairelerinde hâkim başına düşen dosya sayısındaki artışı bir sonraki yıl ortalama görülme süresindeki artış takip etmiştir. Örneğin 2019 yılında hâkim başına düşen dosya sayısı 800’ün üzerine çıkmıştır; bu artışı takiben 2020 yılında hâkim başına düşen dosya sayısında azalma olmasına rağmen aynı yıl için ortalama görülme süresinde artış devam etmiş; 2019 yılında 255 gün olan ortalama görülme süresi 2020 yılında 366 güne çıkmıştır.

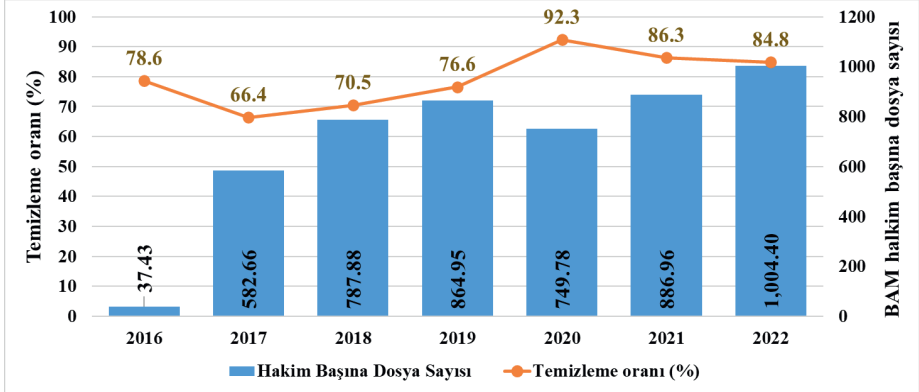

Grafik 16: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Ortalama Görülme Süresi

2020 yılında hâkim başına düşen dosya sayısındaki kısmi azalma ise 2021 yılında ortalama görülme süresinin azalması şeklinde tezahür etmiştir. 2022 yılında hâkim başına düşen dosya sayısı ortalama 1000 civarında gerçekleşerek BAM’ların göreve başlamasından sonraki en üst noktaya eriştiğinden, BAM hukuk dairelerindeki ortalama görülme süresinin 2023 yılında önceki yılların tümüne göre daha yüksek olacağı tahmin edilebilir. Nitekim bu çalışmanın hazırlandığı dönemden sonra yayınlanmış olan 2023 yılı Adalet İstatistiklerine göre, BAM hukuk dairelerindeki ortalama görülme süresi 368 güne ile zirve noktaya yükselmiştir. Sonuç olarak, istinaf incelemesinin BAM’larda makul bir süre içinde sonuçlandırılabilmesi, BAM hukuk dairelerinde görevli hâkim başına düşen dosya sayısının makul seviyelere inmesine bağlıdır. Bu iki veri arasında doğrudan bağlantı olduğu görülmektedir.

Performans kriterlerine temizleme oranı eklenerek de analiz yapılmıştır. Aşağıda Grafik 17’de, yıllara göre BAM hukuk dairelerindeki hâkim başına dosya sayısı ile ortalama temizleme oranı arasındaki ilişki gösterilmiştir.

Grafik 17: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Hâkim Başına Dosya Sayısı ve Temizleme Oranı

Grafiğe göre, BAM hukuk daireleri temizleme oranı, hâkim başına düşen dosya sayısı artış göstermesine rağmen 2016-2022 yılları arasında genel olarak artış göstermiştir. Örneğin, 2017-2019 yılları arasında hâkim başına dosya sayısı artmış olmasına rağmen temizleme oranı da artış göstermiştir. 2020 yılında ise hâkim başına dosya sayısındaki nispi bir azalma temizleme oranını %92,6'ya kadar çıkmasına olanak tanımıştır. 2020 yılında hâkim başına dosya sayısında azalma olmasının nedeni Aralık 2019 yılında başlayarak Dünya’da ve Türkiye’de etkisini özellikle 2020 yılında gösteren Covid-19 salgını olduğu kanısındayız. Zira salgın döneminde birçok ülke gibi Türkiye de kapanmaya gitmiş, yargı faaliyetleri belirli bir süre durdurulmuş ve yargı mercilerinin önüne gelen iş sayılarında azalma olmuştur.

2021 ve 2022 yıllarında ise önceki yılların tümüne göre iş yükü (dosya sayısı) daha da artmış olmasına rağmen temizleme oranı 2021 için %86,3 2022 yılı için %84,8 olarak gerçekleşmiştir. Grafiğe göre, hâkim başına iş yükü sadece 2020 yılında azalmış ve bu iş yükü azalması doğrudan temizleme oranında bariz bir düzelmeye yol açmış ve temizleme oranı %92,3 ile 2016-2022 yılları arasındaki en üst düzeye çıkmıştır. 2023 yılı Adalet İstatistiklerine göre ise BAM hukuk daireleri temizleme oranı %90,1 oranında gerçekleşerek bir önceki yıla göre artmıştır.

Tüm yıllar birlikte değerlendirildiğinde BAM hukuk daireleri genel olarak performanslarını artırarak çalışmış, artan iş yüküne rağmen daha fazla dosyada karar vermiştir. Ancak temizleme oranının istenen düzeyde gerçekleşebilmesi için hâkim başına ortalama dosya sayısının makul bir düzeye indirilmesi, en azından mevcut iş yükü dikkate alınarak bu sayıların altına çekilmesi ve hâkim başına iş yükü artışının önlenmesi gereklidir.

Hâkim başına dosya sayısındaki artışa rağmen genel olarak BAM’ların ortalama bakımından temizleme oranında artış olmasında veya iş yükü artmış olması-

na rağmen temizleme oranının sabit kalmasında ya da çok az derece azalmasında yargıda hedef süre uygulamasının da etkili olup olmadığı da incelenmiştir.

Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'in 01.09.2017 yılında yürürlüğe girmesinden sonra, BAM'lar için hedef süreler belirlenmesi için iki yıllık azami bir süre belirlenmiş ve bu süre içinde hedef sürelerin belirlenerek ilan edileceği hükme bağlanmıştır (Yön. Geçici Madde 1/2). Yönetmelik'e göre BAM hukuk daireleri için de hedef süreler 01.09.2019 tarihi itibarıyla en geç belirlenmiş ve yürürlüğe girmiş olmalıdır. Ayrıca Kanun Yolu Değerlendirme Formlarının Düzenlenmesine İlişkin Yönetmelik'in 5'inci maddesine göre, kanun yolu değerlendirme formu düzenlenirken "soruşturma, kovuşturma veya yargılamanın hedef sürede tamamlanması" hususunun dikkate alınacağı açıkça düzenlenmiştir. Aynı Yönetmelik'in 4'üncü maddesine göre, istinaf incelemesini yapan BAM dairesinin başkan ve üyeleri hakkında kanun yolu değerlendirme formu düzenlenebileceği hükme bağlanmıştır.

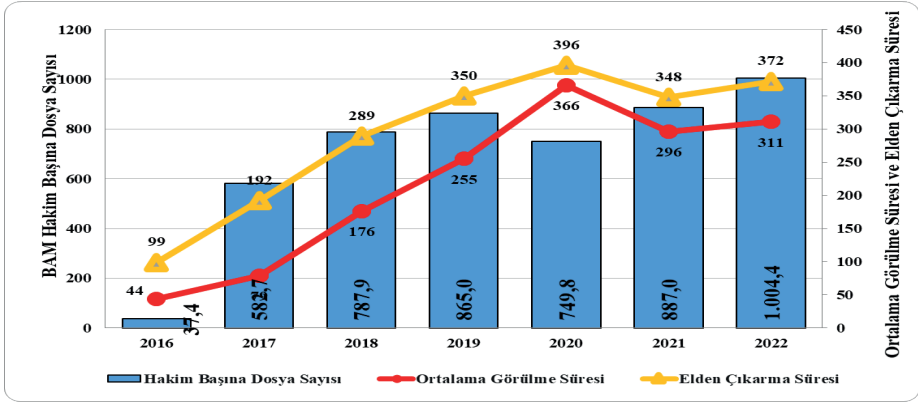
Bu kapsamda uygulamanın nasıl olduğunun tespiti amacıyla adli yargı ilk derece ve BAM hukuk dairelerinde hedef sürelerin uygulamasına ilişkin araştırma yapılmış ancak Adalet Bakanlığı'nın resmî internet sayfasında hedef sürelere erişilememiştir. Bu sebeple 27.09.2023 tarihinde Adalet Bakanlığı'na yazılarak, adli yargı kolundaki ilk derece ve BAM hukuk dairelerinin baktığı dava ve işler için hedef sürelerin uygulanması hakkında bilgi talep edilmiştir. Adalet Bakanlığının cevap yazısı uyarınca, 6.11.2023 tarihi itibarıyla BAM'larda hedef süre uygulamasının henüz başlamadığı, bu konuda çalışmaların yürütüldüğü; bu sebeple hedef sürelerle ilişkin çalışmaların BAM hukuk daireleri bakımından incelenen yıllara ilişkin ortalama görülme sürelerindeki değişim bakımından bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte BAM'larda hedef süre uygulamasının başlatılması ve hâkim başına iş yükünün de makul seviyede olması halinde ortalama görülme sürelerinin kısalabileceği değerlendirilmektedir.

5. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Elden Çıkarma Süreleri ile Ortalama Görülme Süresi ve Hâkim Başına Dosya Sayısı Arasındaki İlişki

Aşağıda Grafik 18'de 2016-2022 yılları BAM hukuk daireleri hâkim başına dosya sayısı ile ortalama görülme süresi ve elden çıkarma süresi bir arada verilmiştir.

Grafiğe göre, hâkim başına dosya sayısı ile ortalama görülme süresi ve elden çıkarma süresi arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır. Örneğin, 2016-2019 yılları arasında hâkim başına dosya sayısının yıllar içinde artış göstermesi, ortalama görülme süresi ve elden çıkarma süresinde de artışla sonuçlanmıştır. Elden çıkarma süresinin uzaması esasında mahkemelerin elindeki birikmiş dosya sayısının arttığını gösteren bir veri olup, hâkim başına dosya sayısındaki artış verileri de bu bilgiyi doğrulamaktadır. 2020 yılında hâkim başına dosya sayısında azalma olduğunda ise bir sonraki yıl için ortalama görülme süresi ve elden çıkarma sürelerinin azaldığı görülmektedir. Bu bir yıllık artıştan sonra yeniden yükselen dosya sayıları 2022

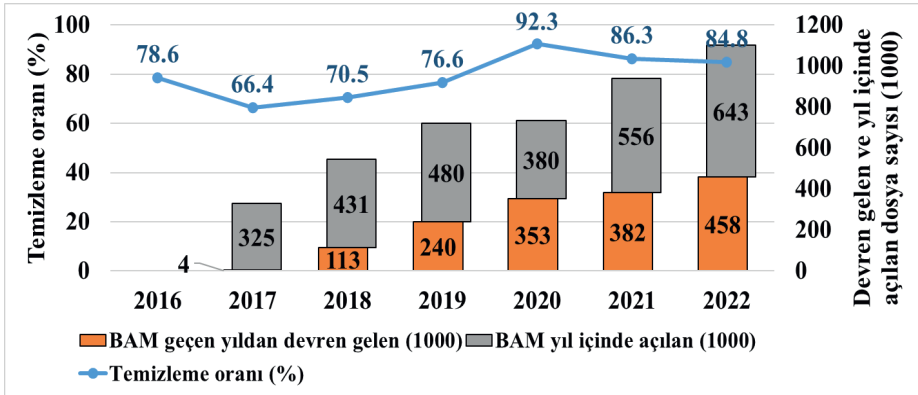
Yılında ortalama görülme süresi ve elden çıkarma süresinde artışla sonuçlanmıştır. 2023 yılı Adalet İstatistiklerine göre elden çıkarma süresi artarak 408 gün olarak gerçekleşmiştir. Son olarak 2023 yılının verisi, bu çalışmaya dayanak olan araştırma projesinde de tespit edildiği üzere, BAM hukuk dairelerinin önünde birikmiş dosya sayısının yıllar içinde katlanarak arttığının kanıtıdır.

Grafik 18: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Hâkim Başına Dosya Sayısı, Ortalama Görülme Süresi ve Elden Çıkarma Süresi (Gün)

6. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri İş Yükü ile Temizleme Oranı Arasındaki İlişki

Aşağıda Grafik 19’da yıllara göre BAM hukuk daireleri iş yükü ile temizleme oranları gösterilmiştir. İş yükü, yıl içinde açılan ve geçen yıldan devren gelen dosyaların toplamından oluşmaktadır. Grafikte 2017-2022 yılları arasında BAM hukuk dairelerinde yeni açılan dosya sayıları ile devren gelen dosya sayıları ve temizleme oranları birlikte görülmektedir.

Grafik 19: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri İş Yükü ve Temizleme Oranı

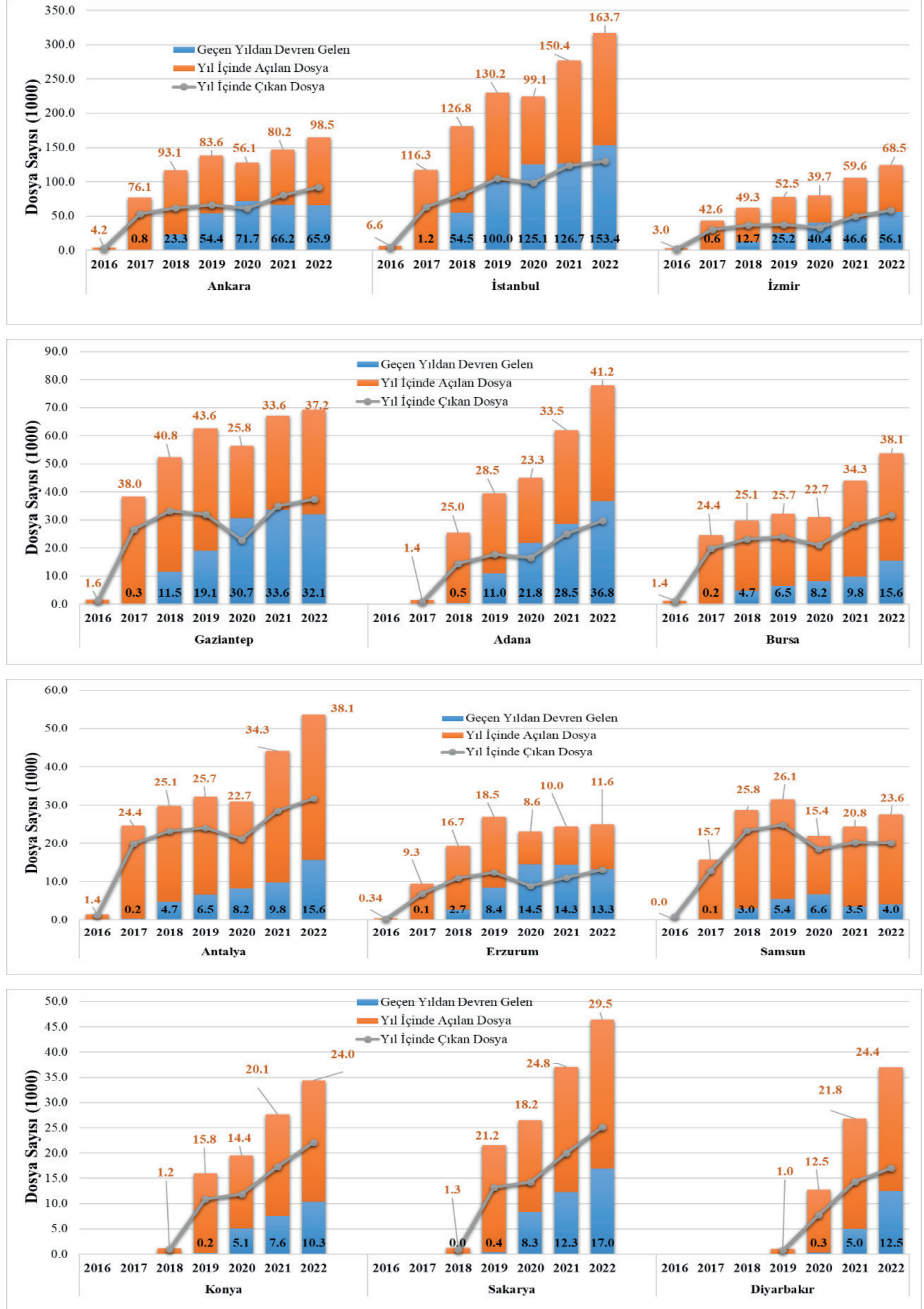

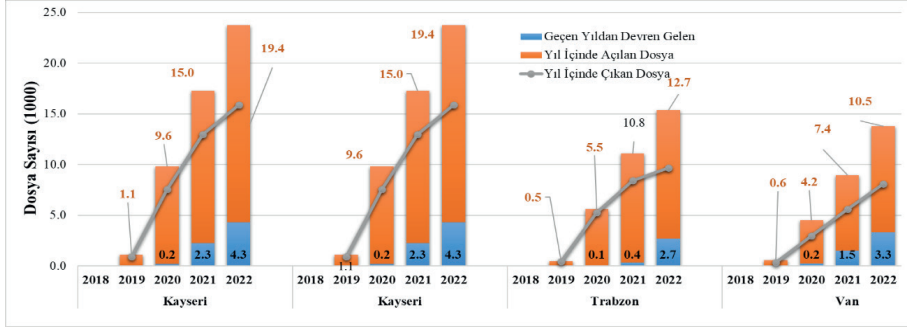
Grafiğe göre, 2020 yılı hariç BAM'ların iş yükü sürekli olarak ve aşırı düzeyde artmıştır. Örneğin 2017 yılında geçen yıldan devren gelenlerle birlikte BAM'lara gelen toplam iş yükü 329.000 dosyadır. 2022 yılında ise bu sayı 1.101.000'e çıkmıştır. Buna göre 2017 yılı ile karşılaştırıldığında 2022 yılında BAM'ların iş yükü üç kattan fazla artmıştır. Kuşkusuz bu dönem içinde BAM sayısı, daire sayısı ve hâkim sayısı da artmıştır ancak yargı örgütü ve insan kaynağındaki artış iş yükünü karşılamaya yetmemiştir. BAM hukuk dairelerine referans yılda geçen yıldan devren gelen dosyaların sayısında sürekli artış yaşanmıştır. Örneğin, 2018 yılında geçen yıldan devren gelen dosya sayısı 113 bin olmasına rağmen 2022 yılında bu sayı 458 bine çıkmıştır. 2022 yılında BAM hukuk dairelerinin toplam iş yükü (1101000) içinde bir önceki yıldan devren gelen dosya sayısının (458 bin 000) oranı %41'e yükselmiştir. 2023 yılı Adalet istatistiklerine göre ise, 2023 yılında BAM hukuk dairelerinin toplam iş yükü 1.166.047 olup bu sayı içinde bir önceki yıldan devren gelen dosya sayısının (555.438) oranı %47'ye yükselmiştir. Son veri BAM hukuk dairelerinin iş yükü durumunun daha da kötüleştiğinin kanıtıdır.

BAM hukuk dairelerinin referans yıllardaki ortalama temizleme oranları ise hiçbir zaman %100 olmamıştır Ortalama temizleme oranı, Covid-19 Pandemisi'nin yaşandığı 2020 yılında en yüksek seviyesi olan %92,3'e çıkmış, 2021 ve 2022 yıllarında ise %85 civarında gerçekleşmiştir. Ortalama temizleme oranı 2023 yılında ortalama 90,1'e yükselmiş olmasına rağmen, BAM hukuk dairelerinde biriken dosya sayısı, bir önceki yıla göre niceliksel ve oransal olarak artmıştır. BAM hukuk dairelerinin iş yükünün sürekli artması ve temizleme oranının sürekli olarak 100'ün altında kalması, gelen iş yüküyle mahkemelerin baş edemediğini, biriken dosya sayısının sürekli olarak arttığını göstermektedir. Kuşkusuz bu tabloya bağlı olarak BAM'lardaki elden çıkarma süreleri ve ortalama görülme süreleri de sürekli olarak uzamıştır. Kanımızca temizleme oranının 100'ün üstüne çıkarılabilmesi için bir taraftan BAM'ların iş yükü azaltılmalı, diğer taraftan yeni BAM'lar kurularak hukuk daireleri ve hâkim sayısı artırılmalıdır.

BAM'ların iş yükünün azaltılabilmesinin yollarından biri de kanımızca istinafa başvuru için HMK'da belirlenmiş ve yeniden değerlendirilme oranına göre artış yapılan parasal sınırdan yeniden düzenleme yapılarak parasal sınırın yükseltilmesidir. 2024 yılı itibariyle istinafa başvuru sınırı 28.250 TL olup, bu parasal sınır tüketici hakem heyetlerine başvurunun zorunlu olduğu uyuşmazlıklarda aranan 104.000 TL'nin dahi çok altında kalmıştır. Ancak parasal sınırın yükseltilmesi çoğu yargılamada verilen kararı istinaf denetiminin dışında bırakacağından, özellikle yargısal temel hakların ihlal edilmiş olması veya çok açık karar hatalarının bulunması durumunda, dava konusunun değer veya miktarı Kanun'daki parasal sınırın altında olsa dahi ilk derece (ve/veya bölge adliye) mahkemesinin izni ile istinafa başvuru imkânının tanınması gerektiği kanısındayız. Böylece bir yandan BAM'ların iş yükünün kontrol altına alınmasına katkı sağlanabilir diğer yandan yargısal temel hakların ihlal edilmesi halinde uyuşmazlığın değeri ne olursa olsun kanun yolu incelemesinin yolu açılarak hukuk devleti ilkesinin hayata geçirilmesi sağlanabilir.

Aşağıda Grafik 20'de BAM hukuk daireleri bölgelere göre geçen yıldan devren gelen ve yıl içinde açılan dosya sayıları ile yıl içinde çıkan dosya sayıları karşılaştırılmıştır.

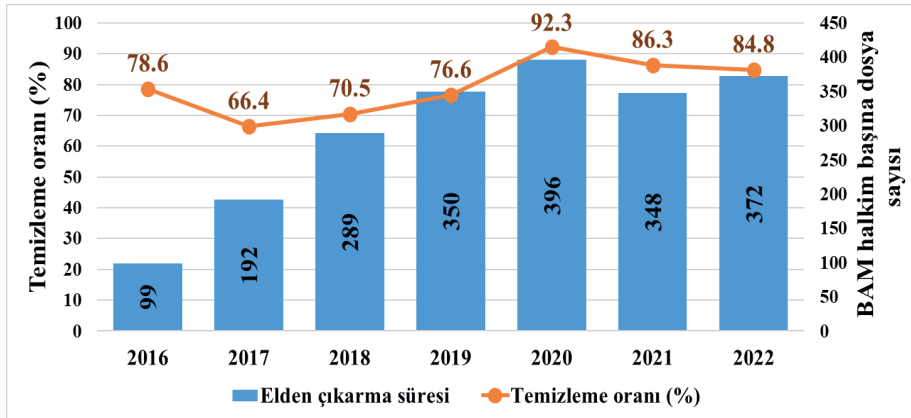

Grafik 20: Bölge Adliye Mahkemelerine Göre İş Yükü ve Çıkan Dosya Sayısı

Bu grafiklerde de temizleme oranının %100'ün altında kalmasının devren dosya olarak da izlenmesi mümkündür. Grafığe göre, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Adana ve Erzurum BAM'da 2020'den sonra, bir önceki yıldan devren gelen dosya sayısına ancak yetişebilen bir sayıda karar verilebildiği, bu mahkemelerde yüksek bir dosya birikim hızı olduğunu görülmektedir.

7. Yıllara Göre Bölge Adliye Mahkemeleri Elden Çıkarma Süreleri ile Temizleme Oranları Arasındaki İlişki

Aşağıda Grafik 21'de 2016-2022 yılları BAM hukuk daireleri elden çıkarma süreleri ile temizleme oranları gösterilmiştir. Grafığe göre, 2016-2020 yılları arasında BAM'ların elden çıkarma süreleri sürekli olarak artış göstermiştir. 2021 yılında elden çıkarma süresi bir miktar azalmışsa da 2022 yılında tekrar yükselmiştir. 2023 yılı Adalet İstatistiklerine göre elden çıkarma süresi 408 güne çıkmıştır. Elden çıkarma süresindeki bariz ve sürekli artış, BAM'ların gelen iş yükü ile baş edemediğini ve BAM hukuk dairelerinde yığılan dosya sayısının arttığını göstermektedir.

Grafik 21: Yıllara Göre BAM Hukuk Daireleri Elden Çıkarma Süresi ve Temizleme Oranı

Kanımızca temizleme oranındaki değişim elden çıkarma süresini de etkilemektedir. BAM'ların faaliyete başladığı 2016 yılından bu yana bu mahkemelerde görevli hâkim sayılarında da sürekli artış yapıldığından temizleme oranı 2020 yılına kadar artış göstermiş ancak bu artışa rağmen temizleme oranı 100'ü bulmamıştır. Ayrıca temizleme oranında artış olmasına rağmen elden çıkarma süresinin arttığı yıllar da bulunmaktadır. Bu yıllarda temizleme oranındaki artışın iş yükündeki aşırı artış nedeniyle elden çıkarma süresinin uzamaya devam ettiği söylenebilir. Örneğin, 2018 ve 2019 yıllarında temizleme oranı artmış olmasına rağmen elden çıkarma süresi kısalmamış tam tersine artış göstermiştir. BAM'ların iş yükü 2017 yılında 329 bin civarındayken sonraki yıllarda hızlıca artarak 2018 yılında 544 bin, 2019 yılında 720 bin olarak gerçekleşmiştir.

Temizleme oranı BAM'ların faaliyete başladığı 2016 yılından bu yana hiçbir zaman 100 ve üzerinde olmamıştır. 2020 yılında ise mahkemelerin iş yükü Covid-19 Pandemisi nedeniyle çok artmadığından 733 bin olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl için temizleme oranının %92,6 ile en üst seviyeye çıkmasını takiben 2021 yılında elden çıkarma süresinde bir önceki yıla göre sınırlı da olsa azalma olmuştur. 2021 yılında ise temizleme oranı %86,3'e gerilemiş, bunu takiben 2022 yılında elden çıkarma süresi bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Buna göre araştırma sonucunda 2022 yılında da temizleme oranında düşüş yaşandığından, 2023 yılında elden çıkarma süresinde artış olmasının beklenebileceği sonucuna varılmıştır. Nitekim 2023 yılı Adalet İstatistiklerine göre, elden çıkarma süresi 408 güne çıkmıştır.³⁷

Sonuç olarak 2016-2023 yılları arasında BAM ve hâkim sayısı artırılmasına rağmen iş yüküyle baş edilmesinde yetersiz kalınmıştır. 2023 yılı ve sonrasında temizleme oranının %100'ün üzerinde olması halinde elden çıkarma süresinde kısalma yaşanacağı, temizleme oranında azalma olması halinde ise elden çıkarma süresinde artış olacağı söylenebilir.

BAM'ların performansının artırılabilmesi, iş yığılmasının önlenbilmesi ve iş yükünün sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi için bir yandan BAM'lara gelen dosya sayısının azaltılması diğer yandan BAM sayısının ve hukuk dairesi sayısının artırılması gerektiği kanısındayız. Kuşkusuz yargı teşkilatına yönelik alınan önlemler bir ülkenin yargısal sorunlarının çözümü için tek başına yeterli olamaz ise de BAM'lar ölçeğinde adli sistemin sürdürülebilir olması, yargı hizmetinin kalitesinin istenen düzeyde olabilmesi, kişilerin yargıya ve BAM'lara güven duyabilmeleri, yargılama süreleriyle ve yargılamaların niteliği ve kalitesi konusundaki belirsizliklerin azaltılabilmesi için gerekli ve hatta zorunludur.

E. CEPEJ Raporlarına Göre İkinci Derece Mahkemelerin İş Yükü ve Temizleme Oranlarının Karşılaştırması

Bu başlık altında BAM'lara ilişkin olarak CEPEJ raporlarından elde edilen performans verileri, yine CEPEJ raporlarında yer alan seçilmiş bazı ülkelerin isti-

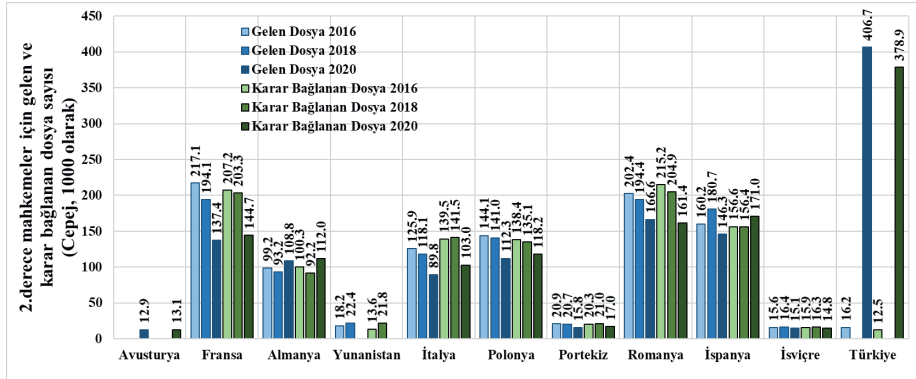
³⁷ Adalet İstatistikleri 2023, 47.

naf incelemesi yapmakla görevli ikinci derece hukuk mahkemelerinin verileriyle karşılaştırılmıştır.

CEPEJ, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 18 Eylül 2002 tarih ve 2002/12 sayılı kararı ile kurulan ve Avrupa Konseyi üyesi 47 ülkenin uzmanlarından oluşan uluslararası bir kuruluştur. CEPEJ yargı sistemlerinin işleyişini analiz ederek adalet hizmetlerine ilişkin politikalara yön vermekte; yargılama sürelerini analiz ederek adli zaman yönetimi konusunda ülke uzmanlarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca adalet hizmetlerinin kalitesinin artırılması konusunda analizler yapmakta ve çözüm önerileri oluşturmakta; yargı sistemlerinin etkinliğini ve kalitesini geliştirerek üye devletlerin yargı teşkilatlarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.³⁸

Aşağıda Grafik 22'de CEPEJ istatistiklerinden³⁹ 2016-2020 yıllarına ilişkin olarak elde edilen verilere göre seçilmiş bazı ülkelerin istinaf incelemesi yapan ikinci derece mahkemelerine ve Türkiye'de istinaf incelemesini yapan BAM'lara gelen iş yükü ve karara bağlanan dosya sayıları karşılaştırılmıştır. Özellikle nüfusu Türkiye'ye nispeten yakın olan ülkeler ile karşılaştırma yapılmıştır. CEPEJ verileri arasında sadece 2016, 2018 ve 2020 yıllarına ait istatistikler olduğu için tabloda bu yılların verilerine yer verilmiştir. Türkiye açısından ise karşılaştırmaya elverişli tek yıl 2020 yılıdır. Zira BAM'lar 20 Temmuz 2016'da göreve başladığından hem dönem hem de iş sayısı bakımından diğer ülkelerle karşılaştırma yapmak uygun değildir. Türkiye'nin 2018 yılı verisi ise bulunmamaktadır.

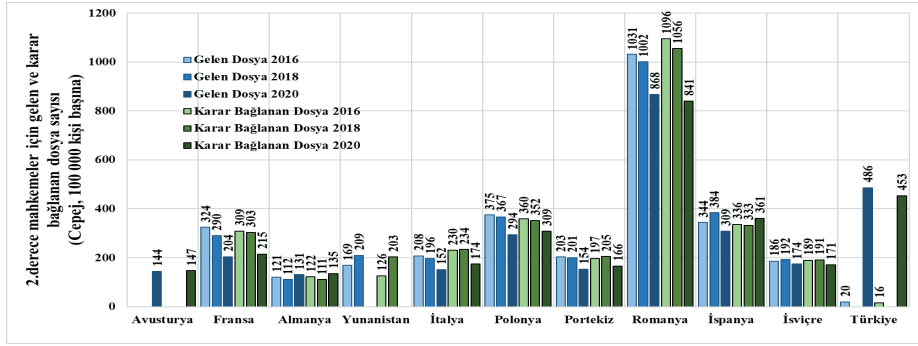
Grafik 22: CEPEJ Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye İkinci Derece Hukuk Mahkemeleri Gelen ve Karara Bağlanan Dosya Sayısı (2016, 2018, 2020)

³⁸ Bkz. <<https://rm.coe.int/version-finale-depliant-anglais-27-09-2021-prems-124721-eng-2045-depli/1680a3f63e>> Erişim Tarihi 10.10.2023; T.C. Adalet Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, "CEPEJ" <<https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cepej27022020045409>> Erişim Tarihi, 10.10.2023.

³⁹ <'Quantitative Data EN by CEPEJ' <<https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/QuantitativeDataEN/Tables>> Erişim Tarihi 05.01.2024.

Grafiğe göre, sadece 2020 yılı verisi karşılaştırıldığında Türkiye’de BAM hukuk daireleri iş yükünün, başka bir deyişle istinafa gelen dosya sayısının, diğer tüm ülkelerden daha fazla olduğu gözükmektedir. Bu sayılar nüfusu Türkiye ile çok yakın olan Almanya’nın dört katına yakın, yine nüfusu Türkiye’ye yakın olan Fransa’nın ise üç katına yakındır.

Grafik 23’te ise nüfus sayılarından arındırılmış olarak, her yüz bin kişi başına ikinci derece mahkemelerinin iş yükü ve karara bağlanan dosya sayıları gösterilmiştir. Bu grafik, ülkelerin nüfusu eşit kabul edilerek ikinci derece mahkemelerinin performansı değerlendirmeye izin vermektedir. Grafikte, her ülkenin kendi nüfusuna bölünerek ikinci derece hukuk mahkemelerine gelen dosya sayısı ile karar verilen dosya sayısı sunulmaktadır. Nüfusa bölününce elde edilen sayı çok küçük bir değer olduğu için, 100 bin kişi başına dosya sayısı verilerek karşılaştırma yapılmaktadır. Böylece nüfusu büyük olan ülkelerle küçük olanla ülkeler arasında performans karşılaştırması yapılabilmektedir.

Grafik 23: CEPEJ Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye İkinci Derece Hukuk Mahkemeleri Gelen ve Karara Bağlanan İş Yükü Karşılaştırması (100.000 Kişi Başına) (2016, 2018, 2020)

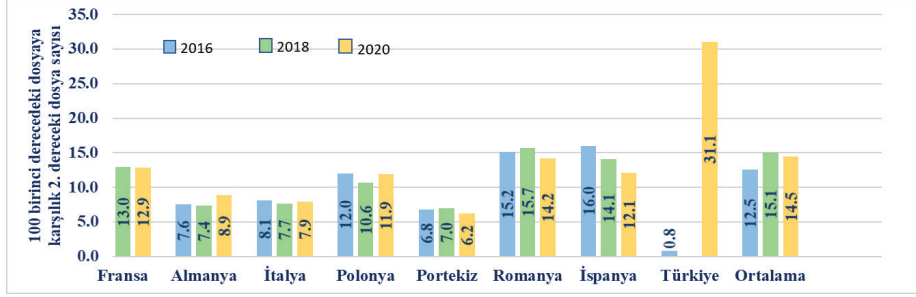
Grafiğe göre, 100 bin kişi başına gelen ve karara bağlanan dosya sayıları dikkate alınarak ikinci derece mahkemelerinin performansları karşılaştırıldığında, 2020 yılı için Türkiye’de BAM’ların istinaf derecesindeki iş yükü (dosya sayısı), Romanya hariç karşılaştırmaya alınan diğer ülkelerden daha fazladır. 2020 yılı için Almanya ile karşılaştırma yapıldığında 100 bin kişi başına BAM’lara gelen dosya sayısının, nüfusu Türkiye’ye benzer olan Almanya’nın dört katına yakın olduğu; Fransa ile karşılaştırıldığında ise iki katından fazla olduğu görülmektedir.⁴⁰

Nüfus sayısından arındırılmamış ve arındırılmış olarak paylaşılan verilere göre, Türkiye’de istinaf derecesinde görevli BAM’ların iş yükü genel olarak diğer ülkelere göre çok daha fazladır. Olması gerekenden fazla iş yükünün BAM’ların performansı üzerindeki olumsuz etkileri yukarıda detaylı olarak gösterilmiş ve açıklanmış olup CEPEJ verileri de BAM’ların iş yükünün fazla olduğunu doğrulamaktadır.

⁴⁰ Bu veri yukarıda II C 4 numaralı başlık altında Alman Federal İstatistik Kurumunun istatistiklerinden alınan verilerle uyumlu olup birbirini doğrulamaktadır.

Aşağıda Grafik 24'te CEPEJ verilerine göre seçilmiş ülkeler ve Türkiye'de ilk derece hukuk mahkemeleri tarafından verilen kararların istinaf edilme oranları gösterilmiştir.

Grafik 24: CEPEJ Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye İlk Derece Mahkemelerinde Verilen Nihai Kararların İstinafa (BAM'a) Gitme Oranı (2016, 2018, 2020)

Grafikte, ilk derece hukuk mahkemeleri tarafından verilen her 100 karardan kaçının istinaf edildiği görülmektedir. Türkiye için sadece 2020 yılı verisi olduğundan bu yıla ait veriler karşılaştırıldığında, ilk derece hukuk mahkemeleri tarafından verilen 100 karardan 31'i istinafa gitmiştir. Bu oran nüfusu Türkiye'ye yakın olan ülkelerden Fransa'ya göre üç kata yakın, Almanya'ya göre üç katından fazla, genel ortalamasının ise iki katından fazladır. Kanımızca Türkiye'deki istinaf edilme oranının yüksek olması, BAM'ların iş yükünü artıran önemli etkenlerdendir.

İş yükü (gelen dosya sayısı) BAM'ların ortalama yargılama sürelerini uzatarak, yargılamanın kalitesini ve etkinliğini olumsuz yönde etkileyerek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve Anayasamızda düzenlenen makul sürede yargılanma hakkının ihlali sonucunu doğurabilmektedir. Bu nedenle BAM'ların iş yükünü azaltmaya yönelik önlemlerin alınması gereklidir. Bu kapsamda Türkiye'deki BAM ve bu mahkemelerde görevli hâkim sayısının yeterli olmadığı kanaatindeyiz.⁴¹ BAM ve hâkim sayısının artırılması suretiyle hâkim başına dosya sayısı azaltılarak BAM'lardaki dosya temizleme oranları artırılabilir ve yargılama süreleri kısaltılabilir. Ancak bu önlem de tek başına yeterli olmayacaktır. Bunun yanı sıra BAM'ların gelen dosya sayısını azaltacak önlemler alınmalıdır. Bu kapsamda özellikle malvarlığına ilişkin uyuşmazlıklarda ilk derece mahkemesi kararlarındaki kesinlik sınırının artırılması ve ilk derece mahkemelerinde karara bağlanan düşük miktarda uyuşmazlıkların BAM'lara gelmesi engellenmelidir. HMK'da düzenlenmiş olan mevcut parasal sınır kanımızca düşük ve yetersiz olup kesinlik sınırına ilişkin miktarın kanun değişikliğiyle makul ölçüde artırılması gereklidir. Kanımızca malvarlığına ilişkin dava ve işlerde kesinlik sınırının artırılması, hak arama özgürlüğü ile etkin bir yargı sistemi

⁴¹ Adalet Bakanlığı, insan kaynağı kapasitesinin geliştirilmesi bakımından iş yükü yanında CEPEJ verilerini de dikkate aldığını belirtmektedir. Bkz. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (n 4) 16.

arasındaki dengeyi sağlayacak şekilde makul bir düzeye getirilmesi, hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması olarak değerlendirilmemeli; ilk derece mahkemelerinin etkinliğinin artırılması konusunda önlemler alınarak, en az masrafla ve makul sürede uyuşmazlıkların çözümüne katkı sağlanması hedeflenmelidir. Böylece ilk derece hukuk mahkemeleri de güçlendirilebilecektir.

Aşağıda Tablo 9’da CEPEJ istatistiklerinden alınan verilere göre seçilmiş bazı ülkelerin ikinci derece hukuk mahkemeleri ile Türkiye’deki BAM hukuk dairelerinin iş yükleri (gelen dosya sayısı), karara bağlanan dosya sayıları ve temizleme oranları paylaşılmıştır.

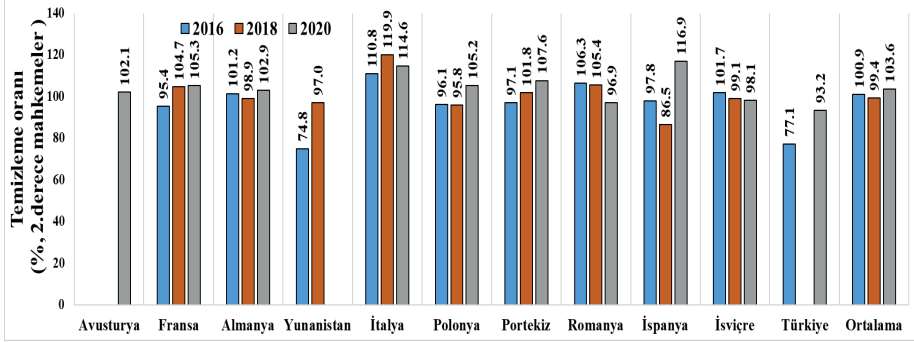
Tablo 9: CEPEJ Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye İkinci Derece Hukuk Mahkemeleri Gelen ve Karara Bağlanan İş Yükü ile Temizleme Oranları (2016, 2018, 2020)⁴²

	Gelen Dosya			Karara Bağlanan Dosya			Temizleme Oranı (%)		
	Civil (and commercial) litigious cases (2nd inst., Incoming cases)			Civil (and commercial) litigious cases (2nd inst., Resolved cases)			Clearance Rate - Civil (and commercial) litigious cases (2nd inst.)		
	2016	2018	2020	2016	2018	2020	2016	2018	2020
Avusturya	NA ⁴³	NA	12862	NA	NA	13127	NA	NA	102.1
Fransa	217135	194060	137434	207152	203258	144706	95.4	104.7	105.3
Almanya	99151	93235	108810	100324	92194	111956	101.2	98.9	102.9
Yunanistan	18181	22431	NA	13599	21767	NA	74.8	97	NA
İtalya	125912	118052	89839	139482	141492	102989	110.8	119.9	114.6
Polonya	144116	141045	112330	138444	135132	118181	96.1	95.8	105.2
Portekiz	20946	20661	15838	20332	21030	17045	97.1	101.8	107.6
Romanya	202441	194375	166596	215244	204868	161403	106.3	105.4	96.9
İspanya	160153	180721	146275	156564	156399	170993	97.8	86.5	116.9
İsviçre	15642	16442	15110	15907	16290	14818	101.7	99.1	98.1
Türkiye	16163	NA	406712	12457		378916	77.1	NA	93.2
Tüm Ülkeler Ortalama (Bu tabloda yer almayan ülkeler de dahildir)	71860	74423	44800	74070	76131	45634	101	99	104

Grafik 25’te 2016, 2018, 2020 yılları için sadece CEPEJ seçilmiş ülkeler ikinci derece mahkemeler temizleme oranları (%) gösterilmiştir.

⁴² Quantitative Data EN by CEPEJ <<https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/Quantitative-DataEN/Tables>> Erişim Tarihi 05.01.2024.

⁴³ NA, not available, CEPEJ’e verinin sağlanmadığını ifade eder.

Grafik 25: CEPEJ Seçilmiş Ülkeler İkinci Derece Mahkemeler Temizleme Oranları (%)

Tablo ve Grafiğe göre, 2020 yılı için seçilen ülkelerin verileriyle kıyaslandığında, gelen dosya sayısı ve dolayısıyla iş yükü en fazla olan ikinci derece mahkemeler Türkiye'dedir. Buna bağlı olarak karara bağlanan en fazla dosya sayısı da Türkiye'dedir. Ancak mahkemelerin performansını göstermesi bakımından önemli olan temizleme oranı⁴⁴ verisi dikkate alındığında, 2020 yılı için BAM hukuk dairelerinin temizleme oranı, genel olarak diğer seçilmiş ülkelerin ikinci derece hukuk mahkemelerine göre daha düşük seviyededir. Ayrıca CEPEJ'e veri gönderen tüm ülkelerin ortalama temizleme oranı ile karşılaştırıldığında da BAM'ların, ikinci derece mahkemelerinin ortalama temizleme oranının altında kaldığı gözlenmiştir. Ancak BAM'ların diğer ülkelerin ikinci derece mahkemelerine göre iş yükünün (dosya sayısının) fazla oluşu, BAM'ların 2016 yılında yani yakın bir zamanda faaliyete başlamış olması ve bu nedenle henüz BAM sayısı, hukuk dairesi ve hâkim sayılarının istenen düzeyde olmaması dikkate alındığında, BAM'ların performansının niceliksel olarak çok da geride olmadığı, iyileşmeye açık ve elverişli olduğu söylenmelidir. Verilen kararların isabeti ve kalitesi konusu ise dosya içeriklerinin değerlendirilmesini gerektirdiğinden bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır.

SONUÇ

Kanun yolu mahkemelerindeki gerçek yargılama süresinin makul sürenin üzerinde olması birçok olayda AİHS ve Anayasamız uyarınca adil yargılanma hakkının ihlaline yol açmaktadır. Uzun süren yargılmalarda, dava sürecinin yarısından fazlasının kanun yolu incelemesiyle geçtiği durumlarda makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği kabul edilmektedir. Bu nedenle kanun koyucunun, önlem almakla yükümlü adalet otoritelerinin ve üst mahkemelerin kanun yolu incelemeleri bakımından en çok dikkat etmeleri gereken hususlardan biri, kanun yolu inceleme-

⁴⁴ Temizleme oranı (clearance rate) o yıl içinde karara bağlanan dosya sayısının yine aynı yıl içinde mahkemeye gelen dosya sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir.

sinin makul süre içinde, sürüncemede kalmadan ve tekrar kanun yolu incelemesine yol açmayacak şekilde sonuçlandırılmasını sağlamaktır.

Araştırma sonucunda tespit ettiğimiz sorunlardan biri, BAM'lardaki ortalama görülme süresi ve elden çıkarma süresinin çok uzun olmasıdır. Bu araştırmada tespit edilen ortalama görülme süreleri, tek çevrimde bir dava veya iş hakkında ilgili mahkemeye gelmesinden karar verilmesine geçen süreyi ifade etmektedir. BAM'lar 2016 yılından itibaren Yargıtay'a gidecek olan dosya yükünü devraldığından, BAM hukuk dairelerinin ortalama görülme süresi hızla artmıştır. BAM'lardaki ortalama görülme süresi, 2019 yılı itibariyle Yargıtay hukuk dairelerindeki ortalama görülme süresini aşmıştır. Başka bir deyişle kanun yolunda geçen süre yönünden, Yargıtay hukuk dairelerinin yerini referans alınan dönemin sonunda BAM'lar almıştır. 2020-2022 yıllarında yargılama süresinin yarısından fazlasının istinaf kanun yolu incelemesinde geçtiği görülebildiğinden, uzun süren yargılamalarda makul sürede yargılanma hakkıyla ilgili sorunların devam ettiğini belirtmek gerekir.

BAM hukuk daireleri önünde birikmiş olan dosya sayısı yönetilebilir ve sürdürülebilir sayının üzerindedir. Bu durum elden çıkarma sürelerinin uzunluğundan ve bu sürelerdeki (2023 yılı dahil) genel olarak tüm yıllardaki artıştan anlaşılmaktadır. Birikmiş ve devreden dosya sayısı ne kadar fazla ise elden çıkarma süresi de buna paralel olarak o oranda daha uzundur. BAM hukuk dairelerindeki elden çıkarma sürelerinin uzun olması ve yıllar içinde artış göstermesi, politika yapıcılar bakımından ve adalet bürokrasisi yönünden ciddi bir ikaz olarak değerlendirilmelidir. Elden çıkarma süresindeki ciddi ve sürekli artış, ilgili mahkeme önünde çok fazla iş birikmesi olduğunu, mahkemelerin biriken bu işlerle baş edemediğini ve hem referans yılda hem de takip eden yıllarda gerçek görülme sürelerinin çok daha uzun olacağını göstermektedir.

Kanun yolu incelemesinde ve genel olarak davanın sonuçlanması için gerekli sürelerde artış olmasının sebeplerinden biri mahkemelerin aşırı iş yükü ise diğer bir önemli sebebi de istinaf derecesinde BAM'lar tarafından kanuna uygun olmayan kararlar verilmesidir. HMK'ya göre, bölge adliye mahkemeleri, istinaf incelemesi sonucunda ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verebileceği gibi ilk derece kararını kaldırarak, davanın esası hakkında kendisi de bizzat karar verebilir (HMK m. 353). Kanun koyucunun ve HMK'nın kanun yollarına ilişkin hükümlerinin amacı, bir yandan temyiz kanun yoluna başvuruları sınırlandırarak hukuk davalarında yargılamanın ikinci derecede sona ermesini sağlamak diğer yandan BAM'ların istinaf incelemesi kapsamında vakıa ve hukuka uygunluk denetimini aynı anda yaparak ve davanın esası hakkında bizzat karar vermelerini sağlayarak uyuşmazlıkların nihai olarak sona erdirilmesidir. Tespit edilen verilere göre, uygulamada BAM'lar tarafından sıklıkla bu amaca hizmet etmeyecek şekilde dosyaların tahkikat yapılmak üzere ilk derece mahkemesine geri gönderilmesine karar verildiği gözlenmiştir.

HMK'ya göre, kural olarak BAM'lar ilk derece kararını kaldırarak davanın esası hakkında kendisi de bizzat karar verebilir. Ayrıca kanunda öngörülen istisnai durumlarda istinaf incelemesi sonucunda ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verebilir. Başka bir deyişle istinaf incelemesi bakımından temel ilke, ilk derece kararı hukuka aykırıysa BAM'ın bizzat davanın esası hakkında karar vermesi, istisna ise yeniden inceleme yapılmak ve karar verilmek üzere dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesidir. BAM'lar, uygun olmadığı ve gerekmediği halde, HMK m. 353/1/a hükmüne dayanarak ilk derece kararının kaldırılmasına ve dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verirse hem ilk derece yargılamasının hem de istinaf yargılamasının tekrarına yol açtığından, yargılama süreleri de her iki derece için doğal olarak uzamaktadır. Bu nedenle BAM'ların gerekmedikçe ve hatta zorunlu olmadıkça dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar vermemesi ve dosyadaki eksikleri bizzat tamamlayarak davanın esası hakkında kendisinin karar vermesi, ortalama yargılama sürelerini olumlu yönde etkileyecek ve sürelerin kısalmasına katkıda bulunacaktır.

BAM tarafından istinaf incelemesi sonucunda dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesi halinde yeniden yargılama yapılmakta ve tekrar karar verilmekte bu karar da tekrar istinaf edilebilmektedir. BAM ve ilk derece mahkemesi arasında dosyanın gidip gelmesi zaman, emek ve mali yönden kayıplara yol açmaktadır. Bu durumu önlemek için belirli dava ve işlerde BAM'ın "delil eksikliği veya tahkikat eksikliği gerekçesiyle" dosyayı ilk derece mahkemesine gönderme kararı vermesi yasaklanabilir. Örneğin, işe iade davası, nafaka alacağı davası, ihtiyati haciz veya ihtiyati tedbir gibi hızlı karar verilmesi gereken dava ve işlerde dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmeden karar verilmesi esası getirilebilir.

İncelememiz sonucunda BAM'ların 2016-2022 yılları arasında çok yüksek oranda dosya üzerinden karar verdiği tespit edilmiştir. HMK m. 353 uyarınca dosya üzerinden karar verebileceği birçok durum bulunduğu ve doğal olarak dosya üzerinden karar verilen işlerin oranının az olmayacağı söylenebilir de bu oranın %90'a yaklaşması, HMK'nın istinaf kanun yolu için öngördüğü sisteme uygun değildir. BAM'ların uygulamada duruşma yapmaktan kaçındıkları, tahkikatın tamamlanması gereken hallerde ilk derece kararının kaldırılmasına ve tahkikat işlemlerinin yapılması (tamamlanması) için dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesine karar verdikleri gözlenmiştir.

Ayrıca BAM'ların duruşmasız karar verme oranında 2020 yılından sonra az da olsa artış olduğu gözlenmiştir. Kanımızca 2020-2022 yılları arasındaki bu artışta, iş yükünde meydana gelen yığılmanın yanı sıra 2020 yılında HMK m. 353/1/a/6'da yapılan kanun değişikliğinin de etkisi olabilir. Önceki düzenlemede, delillerin toplanmaması ve incelenmemesi nedeniyle gönderme kararı verilebilmesi katı bir şekilde kısıtlanmışken, yeni düzenleme aynı istinaf sebebiyle gönderme kararının verilebilmesini kolaylaştırmıştır. Esasında yapılan düzenlemenin amacı, tahkikat-

ta ilk derece yargı hakkının kullanılmasını engelleyecek derecede önemli tahkikat eksiklikleri olması halinde dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesini sağlamak olmasına rağmen; uygulamada BAM'ların iş yükünün artmaya devam etmesi, yargı çevrelerinin geniş olması, daire ve hâkim sayısının istenen düzeyde olmaması, tahkikat işlemleri için zaten ilk derece mahkemelerini istinabe etmek zorunda kalacak olmaları nedeniyle, BAM'lar kendilerinin tahkikat ve duruşma açarak giderebilecekleri eksikliklerin önemli bir bölümünde ilk derece mahkemesinde tamamlanması yönünde tercih kullandığı değerlendirilmiştir. Belirtmeliyiz ki güncel durum gönderme kararları bakımından kanun değişikliğinden önceki uygulamadan çok da farklı değildir. Başka bir deyişle BAM gönderme kararlarının sayısında bariz bir artış olmamıştır.

İnceleme ve analizlerimiz sonucunda sorun olarak tespit ettiğimiz hususlardan biri de BAM'lara ait verilerin toplanması ve yayınlanmasındaki eksikliklerdir. Öncelikle BAM'ların karar türlerine ilişkin sayısal veriler HMK'nın sistematiğine uygun olarak toplanmalıdır. 2022 yılı faaliyet raporlarında karar türleri önceki yıllara göre daha farklı ve doğru şekilde sınıflandırılmış olsa da bu sınıflandırma hâlâ HMK sistematiği ile tam olarak uyumlu değildir. Kanımızca adli istatistik kayıtlarında ve faaliyet raporlarında karar türleri bakımından yapılması gereken sınıflandırma aşağıdaki şekilde olmalıdır:

Ön inceleme sonunda verilen kararlar: Aidiyet kararı, Geri çevirme kararı, Başvurunun usulden reddi kararı: Kararın kesin olması, Başvuru süresinin geçmesi, Başvuru şartlarının yerine getirilmemesi, İstinaf sebeplerinin hiç gösterilmemesi, Diğer kararlar.

İnceleme sonunda verilen kararlar: Duruşmasız verilen kararlar:, İlk derece kararının kaldırılması ve gönderme kararı, Usul ve esas yönünden hukuka uygun karara karşı başvurunun reddi kararı (HMK 353-1-b-1), Kanunun olaya uygulanmasında hata nedeniyle düzelterek yeniden esas hakkında karar (HMK 353-1-b-2), Yargılamada bulunan eksikler nedeniyle yeniden esas hakkında karar (HMK 353-1-b-3); Duruşmalı verilen kararlar: Hukuka uygun karara karşı başvurunun reddi kararı verilmesi, Düzelterek esas hakkında hüküm verilmesi, Yargılamada bulunan eksikler nedeniyle yeniden esas hakkında karar verilmesi.

Böylece BAM'ların Kanun'da öngörülen düzenlemelere uygun olarak karar verip vermedikleri, uygulamada verilen kararların Kanun'da belirlenen karar türlerinden hangisinin kapsamında yer aldığı daha sağlıklı ve isabetli şekilde değerlendirilebilir. Ayrıca BAM ve Yargıtay hukuk dairelerinde görevli hâkim sayıları yıllara göre ve ayrıntılı olarak toplanmalı ve yayınlanmalıdır. Böylece bu mahkemelerde görevli hâkim başına düşen dosya sayısı ve iş yükü daha sağlıklı değerlendirilebilir.

BAM'lar için ortalama görülme süreleri ve elden çıkarma süreleri toplanmakta ve yayınlanmaktaysa da bu mahkemelerdeki gerçek görülme süreleri de UYAP'tan yararlanılarak adli istatistikler içinde toplanmalı ve yayınlanmalıdır. Zira ortalama

görülme süresi ve elden çıkarma süreleri tüm BAM'lar için genel olarak toplanan varsayımsal süreler olup mahkemelerin performansları konusunda genel bir kanaat verebilir. Gerçek görülme sürelerinin toplanması ve analiz edilmesi, mahkemelerin performansları konusunda daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına imkân sağlayacaktır.

Bu çalışmada yararlanılan verilerden bir bölümü BAM faaliyet raporlarından alınmıştır. Ancak bazı BAM'ların faaliyet raporlarının bir kısmının yayınlanmadığı veya eksik yayınladığı tespit edilmiştir. BAM'ların performanslarının araştırmacılar ve politika yapıcılar tarafından izlenebilmesi için aynı sistematikte ve yöntemler hazırlanmasını sağlayacak önlemler alınmalı ve faaliyet raporlarının eksiksiz olarak yayınlanması sağlanmalıdır.

BAM'ların performanslarını etkileyen en önemli sorunlardan birinin iş yükü olduğu tespit edilmiştir. 2016 yılı öncesinde tamamen Yargıtay'ın üzerinde olan kanun yolu denetimi bu kez büyük oranda BAM'lara kaymıştır. Bu nedenle öncelikle BAM'ların iş yükünü azaltacak önlemler alınmalıdır. Aksi halde yeni kurulmuş olan bu mahkemelerimize ve yürüttükleri istinaf yargılamasına duyulan güvenin korunmasında ciddi sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu kapsamda alınabilecek önlemlerden biri, malvarlığına ilişkin hukuk davalarında istinaf sınırının (kesinlik sınırının) artırılmasıdır. Bugün için söz konusu parasal sınır tüketici hakem heyetlerinin görevli olduğu tüketici uyuşmazlıkları için belirlenen parasal sınırın dahi altında kalmıştır. Parasal değeri 2024 yılında 104.000 TL'nin altında olan tüketici uyuşmazlıklarında hakem heyetine başvurulması zorunludur. Hakem heyetinin kararlarına itiraz üzerine tüketici mahkemesi kararı ise kesindir. Kanımızca diğer hukuk uyuşmazlıklarda da ilk derece mahkemelerinde kesinlik sınırı bu seviyeye artırılabilir. Böylece küçük uyuşmazlıklar için üst mahkemelere başvurulması önlenerek hem hak arayanların daha kısa sürede adalete erişmesi sağlanır hem de BAM'ların iş yükü azalacağı için istinafa giden dava ve işlerde daha kaliteli bir istinaf yargılaması yapılabilir. Kanımızca kesinlik sınırının artırılması, hak arama özgürlüğü ile etkin bir yargı sistemi arasındaki dengeyi sağlayacak şekilde makul bir düzeye getirilmesi, hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması olarak değerlendirilmemelidir.

Kesinlik sınırının belirlenmesi için UYAP verilerinden de yararlanılabilir; örneğin 2023 yılında açılan malvarlığına ilişkin hukuk davalarında verilen kararların parasal değeri üzerinden bir hesaplama yapılabilir. Böylece istinaf sınırında yapılacak artışa göre BAM'lara gelen dosya sayısının ne oranda azalacağı hesaplanabilir.

Kanımızca ilk derece mahkemesi kararlarına karşı daha fazla kanun yolu denetimi olanağı sağlanması, her halükârda yargılamaların ve kararların kalitesini artırmamakta, tam tersine mahkemelerin iş yükünde aşırı artışa neden olduğundan genel olarak tüm yargılamaların kalitesinde azalmaya yol açmaktadır. Başka bir deyişle, neredeyse her davada mutlak surette kanun yolu denetimi yapılması ve yargılamasının tekrarlanması adaletin daha fazla gerçekleştirildiği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle malvarlığına ilişkin davalarda kanun yoluna başvuru için belirlenen

parasal sınırların gözden geçirilmesi ve BAM'ların iş yükünü dengeleyecek şekilde yeniden düzenlenmesi gereklidir.

Kesinlik sınırının altında kalan dava ve işlerde ise izne bağlı olarak istinaf yolu açılabilir. Özellikle tarafın yargısal temel haklarının ihlal edilmesi gibi önemli usul hataları veya üst mahkemelerin karar vermesine ihtiyaç duyulan önemli hukuki sorun ve tartışmalar söz konusu olduğunda, tarafın talep etmesi halinde, mahkemenin izniyle istisnai olarak istinaf yolu açılabilir. Böylece hem BAM'ların iş yükü kontrol edilebilir hem de hak arayanlar yönünden etkin bir hukuki koruma sağlanabilir.

BAM'ların iş yükünü azaltmak ve hak arayanların adalete daha kısa sürede ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla önerilebilecek yollardan biri de ilk derece mahkemesinde verilen kararlar bakımından taraflara sıçrama yoluyla temyiz hakkını tanımak olabilir. Örneğin, Alman hukukunda sıçrama yoluyla temyiz ile istinafa başvurma zorunluluğu olmadan doğrudan temyize başvurulabilmektedir. Böylece, taraflar arasında sadece "hukuki sorunla" ilgili bir uyuşmazlık varsa, hızlıca ve daha az masrafla temyize başvuru imkânı tanınmaktadır.⁴⁵ Alman Usûl Kanunu'nun 566'ncı maddesine göre, ilk derece mahkemesinin istinafa tâbi olan nihai kararlarına karşı, diğer tarafın istinaf kanun yolundan vazgeçilmesini kabul etmesi ve temyiz mahkemesinin sıçrama yoluyla temyize izin vermesi halinde, doğrudan temyize başvurulabilir. Tarafın sıçrama yoluyla temyiz başvurusunun temyiz mahkemesi tarafından kabul edilmesi, tarafların istinaf kanun yolundan vazgeçtiği anlamına gelir. Sıçrama yoluyla temyize izin verilmesi dilekçeyle temyiz mahkemesinden talep edilir. Sıçrama yoluyla temyize başvurulabilmesi için iki koşuldan biri gerçekleşmiş olmalıdır: Buna göre, ilk derece mahkemesinin kararına konu olan hukuki sorun temel bir öneme sahip olmalı veya hukukun gelişimi ya da içtihat birliğinin sağlanması için temyiz mahkemesinin karar vermesine ihtiyaç duyulmalıdır. Bu şartlar Alman hukukunda izne bağlı temyiz (dZPO § 543 Abs. 2) için de aranmaktadır. Sıçrama yoluyla temyiz, usûli bir eksiklik nedeniyle sıçrama yoluyla temyize başvurunun mümkün olmaması yönüyle izne bağlı temyizden farklıdır.

KAYNAKÇA

Raporlar

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adalet İstatistikleri 2016-2023

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü Adli İstatistikler 2009- 2021

Adana Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2019-2022)

Ankara Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2016-2022)

Antalya Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2017-2022)

⁴⁵ Hans-Joachim Musielak ve Wolfgang Voit, *Zivilprozessordnung* (Vahlen 2023) § 566 Nr. 1.

Bursa Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2017-2022)

Diyarbakır Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2020-2022)

Erzurum Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2017-2022)

Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2019-2022)

İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2016-2022)

İzmir Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2019-2022)

Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2020-2022)

Konya Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2018-2022)

Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2020-2022)

Samsun Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2016-2022)

Trabzon Bölge Adliye Mahkemesi Faaliyet Raporları (2020-2022)

Türkiye İstatistik Kurumu, Resmi İstatistik Programı 2022-2026

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, '2022 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu' (Şubat 2023) <<https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/19042023114739Adalet%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202022%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>> Erişim Tarihi 25.12.2023.

Yargıtay Ceza ve Hukuk Daireleri ile Cumhuriyet Başsavcılığının Yıllara Göre İş Durumu Çizelgeleri <<https://www.yargitay.gov.tr/kategori/84/istatistikler>> Erişim Tarihi 22.2.2023

Dynamic Database of European Judicial Systems <<https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-stat>> Erişim Tarihi: 02.02.2024

Quantitative Data EN by CEPEJ <<https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/QuantitativeDataEN/Tables>> Erişim Tarihi: 02.02.2024

Council of Europe, *European Judicial Systems CEPEJ Evaluation Report*, Part 1 (2022) <<https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>> Erişim Tarihi 20.08.2023

Statistischer Bericht - Zivilgerichte – 2022 <<https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/statistischer-bericht-zivilgerichte-2100210227005.html>> Erişim Tarihi 07.05.2024

Genel Eser, Monografi ve Makaleler

Akil C, 'Bir İstinaf Sebebi Olarak HMK m. 353/1-A-6 Üzerine Değerlendirme' (2019) 11(38) TAAD, 1-18.

Akkaya T, 'İstinaf İncelemesi Sonunda İlk Derece Kararının Kaldırılması ve Dosyanın İlk Derece Mahkemesine Gönderilmesi' iç MİHBİR Türk Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçular Birliği 15. Toplantı 6-7 Ekim 2017/Antalya (Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, 2018)

-----'Temyize Başvuru Hakkının Sınırlandırılması ve İzne Bağlı Temyiz Sistemi' iç Osman Berat Gürzumar (edr) Haluk Konuralp'e Armağan Cilt 1, (Yetkin Yayınları 2009) 65-101.

----- Medenî Usûl Hukukunda İstinaf (1. Bası, Yetkin Yayınevi 2009)

Aktepe Artık S, Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı (1. Bası, Seçkin Yayınları 2014).

Çelik A, Adil Yargılanma Hakkı Rehberi (1. Bası, Anayasa Mahkemesi Yayınları 2014)

İnceoğlu S, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı (2. Bası, Beta 2005).

Karaaslan V, 'HMK m. 353/1-A Üzerine Bir İnceleme' (2017) 22 (37) DÜHFD 219-239

Musielak HJ ve Voit W, Zivilprozessordnung (20. Bası, Vahlen 2023)

Özekes M ve Boran Güneysu N, Deliller ve Hüküm Eksikliği Yönünden İstinaf İncelemesi ve Kararı (1. Bası, On İki Levha Yayınları 2021)

Özekes M, 100 Soruda Medeni Usul Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi İstinaf ve Temyiz (3. Baskı, Yetkin Yayınları 2016)

Öztek S, Taşpınar Ayvaz S ve Kale S 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 20 Mart 2020 Tarihli Kanun Teklifi'ne İlişkin Bazı Açıklamalar ve Kanun Teklifinin Değerlendirilmesi' Türkiye Barolar Birliği Dergisi (2020) (149) 77-152

Pekcanitez H, 'Medeni Yargıda Adil Yargılanma' (1997) (2) İzmir Barosu Dergisi 35-55

Pekcanitez H, Atalay O ve Özekes M, 'Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 7251 Sayılı Kanun Hakkında Değerlendirme' (2020) (150) TBB Dergisi 247-299

Yıldırım K, Hukuk Devletinin Gereği: İstinaf (1. Bası, Nesil Matbaacılık 2000)

